

# Egipatska zbirka Arheološkog muzeja u Zagrebu u edukacijskim programima

---

**Skok, Florijan**

**Master's thesis / Diplomski rad**

**2021**

*Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj:* **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

*Permanent link / Trajna poveznica:* <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:016823>

*Rights / Prava:* [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

*Download date / Datum preuzimanja:* **2024-08-08**



Sveučilište u Zagrebu  
Filozofski fakultet  
University of Zagreb  
Faculty of Humanities  
and Social Sciences

*Repository / Repozitorij:*

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb  
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)



FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ODSJEK ZA POVIJEST

KATEDRA ZA STARU POVIJEST

Florijan Skok

**Egipatska zbirka Arheološkog muzeja u Zagrebu u edukacijskim programima**

**Diplomski rad**

Mentorica: dr. sc. Inga Vilogorac Brčić

Zagreb, siječanj 2021.

## SADRŽAJ

1. Predgovor.....	4
2. Uvod.....	6
3. Izvori i stanje istraživanja.....	7
3. 1. Izvori.....	7
3. 2. Stanje istraživanja.....	9
4. Povijest Egipatske zbirke Arheološkog muzeja u Zagrebu.....	14
5. Muzejsko – edukativne aktivnosti Arheološkog muzeja u Zagrebu.....	17
5. 1. „Što je u muzeju oduševilo Baltazara?“.....	17
5. 2. Edukativni projekt „Cvijet“.....	19
5. 3. „Arhimir“.....	21
5. 4. „Arhimiš“.....	23
6. Edukacijski programi vezani uz Egipatsku zbirku.....	24
6. 1. „Arhimir“ i Egipatska zbirka.....	24
6. 2. „Arhimiš“ i Egipatska zbirka.....	26
6. 3. Aktualne radionice.....	28
6. 4. Zagrebačka egiptološka škola.....	30
6. 5. Značenje edukacijskih programa Arheološkog muzeja u Zagrebu vezanih uz Egipatsku zbirku.....	31
7. Prikazi životinja u Egipatskoj zbirci Arheološkog muzeja u Zagrebu, simbolika životinja u egipatskoj civilizaciji i prijedlog za novi edukacijski program.....	35
7. 1. Sisavci.....	36
7. 2. Ptice.....	42
7. 3. Gmazovi.....	45
7. 4. Vodozemci.....	47
7. 5. Skarabeji.....	48
7. 6. Taueret.....	49
7. 7. Prijedlog za novi edukacijski program „Životinjsko carstvo u svijetu Egipćana“.....	50
8. Zaključak.....	60
9. Summary.....	62
10. Bibliografija.....	63

<b>11. Prilozi.....</b>	<b>70</b>
-------------------------	-----------

## 1. PREDGOVOR

U promišljanju o odabiru teme diplomskog rada najviše sam pokušavao spojiti ljubav prema proučavanju drevnih Egipćana, točnije cijele egipatske kulture i civilizacije s ljubavlju prema prenošenju ideja i znanja drugim osobama. Budući da sam na diplomskom studiju odabrao nastavnički smjer, htio sam da u moj rad bude uključeno nešto vezano uz nastavu povijesti, ali da bude uključen i Egipat.

U suradnji s mentoricom i ostalim profesorima sa Katedre za staru povijest odlučio sam na koji način ću pokušati spojiti te dvije komponente. Zaključio sam da je sustavan pregled edukacijskih programa Egipatske zbirke Arheološkog muzeja u Zagrebu idealno rješenje te sam pritom htio biti kreativan i inovativan te osmisliti novi edukacijski program koji je neobičan, koji omogućava djeci pogled iz drugačije perspektive i koji će jednog dana biti moguće realizirati. Upravo njegova realizacija mi je velika želja, a kroz stvaranje diplomskog rada iznimno me veselilo što se cjelokupna ideja temelji na prikazima životinja budući da smatram da djeca trebaju više osvijestiti njihovu ulogu i važnost, kako u današnje doba u kojem svi živimo tako i u doba civilizacije drevnih Egipćana. Valja napomenuti i da je pisanje ovog diplomskog rada bilo uvelike otežano potresom u Zagrebu, u kojem je Arheološki muzej pretrpio ogromnu štetu te je zbog toga do daljnjega nedostupan dio sadržaja koji bi mi pomogao u izradi rada.

Rad počinje poglavljem o izvorima i stanju istraživanja. Nakon toga slijedi poglavlje o povijesti edukacijskih programa vezanih uz Egipatsku zbirku kako bi bilo jasno što je sve dosada napravljeno. Izvukao sam zaključke o prednostima i nedostacima, da bih na temelju toga što adekvatnije osmislio novi program. U poglavlju koje slijedi: Prikazi životinja u Egipatskoj zbirci Arheološkog muzeja u Zagrebu, simbolika životinja u egipatskoj civilizaciji i prijedlog za novi edukacijski program, predstavio sam kako i u kolikoj mjeri su životinje prikazane na predmetima u muzeju te njihovu ulogu u egipatskoj civilizaciji.

Poslije toga sam predložio novi edukacijski program vezan uz Egipatsku zbirku. Slijedi zaključak u kojem sam istaknuo glavne točke, ideje i rezultate diplomskog rada te na svojevrsan način valorizirao napisano. Na kraju rada nalaze se sažetak na engleskom jeziku, bibliografija i prilozi koji uključuju fotografije predmeta iz AMZ-a važnih za rad i fotografije koje bi bile dio edukacijskog programa.

Nije bilo lako uklopiti sve ideje u rad i doći do svih željenih informacija koje su mi bile potrebne kako bi ga napisao. To ne bih mogao učiniti ponajprije bez bezuvjetne podrške mentorice dr.

sc. Inge Vilogorac Brčić koja je spremno odgovarala na sve moje upite, nalazila rješenje za svaku prepreku ili problem sa kojim sam se suočio te sa mnom podijelila sva svoja razmišljanja i savjete koji su mi neizmjereno pomogli i bez kojih bi se puno teže snašao. Stoga joj ovim putem od srca zahvaljujem te sam iznimno sretan što sam imao čast i sreću da mi bude mentorica.

Također bih se htio zahvaliti i ostalim profesorima sa Katedre za staru povijest, dr. sc. Bruni Kuntić-Makvić, dr. sc. Jeleni Marohnić, dr. sc. Jasmini Osterman i dr. sc. Borisu Olujiću koji su me kroz diplomsku radionicu konstantno savjetovali, usmjeravali i svojim konstruktivnim kritikama i savjetima puno pomogli u izradi rada. Zahvaljujem i Arheološkom muzeju u Zagrebu, poglavito voditeljici pedagoškog odjela Zorici Babić na informacijama potrebnima za moj rad koje su mi ustupili. Od srca zahvaljujem svim svojim poznanicima, članovima obitelji i prijateljima koji su vjerovali u mene i koji su me na bilo koji način savjetovali, podržali i usmjeravali, a posebno zahvaljujem Katarini na bezuvjetnoj podršci i neprekidnoj motivaciji bez kojih bi ovaj rad vrlo teško nastao.

## 2. UVOD

Veza između nastave povijesti i muzejske baštine neosporna je, no često se ne koristi iako su potencijali za to ogromni. To je pogotovo slučaj sa Arheološkim muzejom u Zagrebu i njegovom Egipatskom zbirkom budući da ona prema kurikulumu nije zastupljena u nastavi povijesti. Ako se i spomene i pokuša nekako uklopiti u nastavu, to je uglavnom u nekim klasičnim turama i razgledavanjima u kojima učenici prođu kroz Egipatsku zbirku površno. Nemaju neki zadatak koji trebaju ispuniti te im se ne ukazuje na neke interesantne detalje kroz koje bi se mogla kreirati priča i na koje bi se trebali fokusirati. Međutim, nije tako u sveučilišnoj nastavi jer se na Odsjeku za povijest FFZG u dvije akademske godine (2013 - 2014, 2014 - 2015) održavao izborni kolegij „Pristup egipatskoj civilizaciji. Egipatska zbirka Arheološkog muzeja u Zagrebu“. Nositelj kolegija bio je Boris Olujić, a izvodili su ga Igor Uranić i Inga Vilogorac Brčić.<sup>1</sup>

Ipak, muzejske radionice i edukacijski programi vezani uz Egipatsku zbirku, osmišljeni i pokrenuti već prije dosta godina nude različite aktivnosti grupama učenika koji posjećuju Muzej. Arheološki muzej u Zagrebu i njegova bogata Egipatska zbirka nude nepregledan niz mogućnosti koje valja iskoristiti, a to se najlakše i najefikasnije može učiniti kroz promišljanje o nekim detaljima koji se pojavljuju na predmetima u Muzeju. Prvi cilj rada je predstaviti što se i kako dosad radilo u Muzeju te to i vrednovati. To je naravno nemoguće učiniti bez kvalitetne literature vezane uz tu tematiku te bez svih informacija koje su potrebne kako bi se rad sistematizirao i kako bi bilo jasno navedeno sve o prošlosti i sadašnjosti edukacijskih programa vezanih uz Egipatsku zbirku AMZ-a. Upravo je to temelj istraživanja koji mora postojati kako bi se na njega nadogradilo ono što se može postići u budućnosti, točnije kako bi se predložila ideja za novi edukacijski program.

Drugi dio rada prijedlog je programa kojim bi se učenicima petih razreda na poučan, zabavan i inovativan način ukaže na to da u učenju o povijesti i razgledavanju muzejskih postava uvijek valja sagledati sve iz više perspektiva i razmišljati o uzrocima, posljedicama, svjetonazorima i obilježjima pojedinog razdoblja umjesto o samim osobama i događajima. Njime bi se mogla osvježiti ili dopuniti ponuda Arheološkog muzeja u Zagrebu, ali i sadržaj nastave povijesti. Nažalost, taj ili bilo kakav drugi program slične vrste i sadržaja trenutno ili u sljedećih godinu

---

<sup>1</sup> FFZG 2020 (Datum pristupa 25. 8. 2020.)

– dvije bit će nemoguće provesti zbog spomenute štete nastale potresom radi koje posjetitelji neće moći posjećivati AMZ.

### 3. IZVORI I STANJE ISTRAŽIVANJA

#### 3. 1. IZVORI

Izvori koji su ključni za ovaj rad su predmetni izvori u Arheološkom muzeju u Zagrebu, bez kojih bi bilo nemoguće predložiti ideju kakva je predložena u radu ili bilo koju sličnu ideju takve vrste. Naime, obzirom na to da je ideja za edukacijski program utemeljena na istraživanju i proučavanju prikaza životinja u Egipatskoj zbirci AMZ-a, izvori za ovaj rad su nesumnjivo svi oni predmeti u Muzeju koji sadrže prikaze životinja. Stoga su oni u jednom od poglavlja rada pobrojani i pojašnjeni te je protumačeno kako je na temelju njih osmišljena ideja za novi edukacijski program za učenike petih razreda osnovne škole. Takvih predmeta je mnogo te je upravo to bila inspiracija za ovaj rad i za inovativni i originalni program koji bi se mogao na njima zasnivati ako se jednom u budućnosti realizira.

Grupe spomenika se dijele na način da su prvo istaknuti bogovi<sup>2</sup>, što uključuje prikaze bilo kakvih bogova na spomenicima, kojih ima zaista puno te su jako važni za ovaj rad jer se u tim prikazima često pojavljuju životinje. Zatim slijede stele i kameni spomenici kroz koje se zaista dobro mogu vidjeti promjene u umjetničkim tendencijama Egipćana i obilježja njihovih svjetonazora.<sup>3</sup> Nadalje, tu su sarkofazi, mumije i pogrebna oprema koji su svi u jednoj skupini budući da su vrlo povezani i svaka od tih vrsta spomenika ima određenu korelaciju.<sup>4</sup> Posebno je interesantno što postoje mumije životinja, ali i njihovi prikazi na nekim sarkofazima. Slijede kanope ili kanopske vaze, koje su usko vezane uz životinje budući da se na njima mogu vidjeti 3 duha zaštitnika tijela koji su prikazani u zoomorfnom obliku, što će biti objašnjeno kasnije u radu.<sup>5</sup> Papirusi su iduća skupina spomenika, a životinje su prikazane na nekoliko fragmenata *Knjige mrtvih*<sup>6</sup> te su stoga papirusi neizostavni u izučavanju Egipatske zbirke te imaju velik potencijal iskorištavanja u edukacijske svrhe. Predmeti od drva također su skupina relevantna za ovaj rad, budući da postoji nekoliko drvenih figurica sa prikazima životinja<sup>7</sup> Na kraju, no ne

---

<sup>2</sup> Uranić 2007, 25.

<sup>3</sup> Idem, 63.

<sup>4</sup> Idem, 89.

<sup>5</sup> Idem, 135.

<sup>6</sup> Idem, 189.

<sup>7</sup> Idem, 200.



i najmanje važni su skarabeji i amuleti<sup>8</sup>, što je skupina sama po sebi značajna za ovaj rad zato što su skarabeji životinje, a postoje i amuleti koji prikazuju životinje kroz što se može vidjeti koliko su one Egipćanima bile važne, budući da su amuleti služili za zaštitu i za sreću.<sup>9</sup>

Dragocjen je izvor i druga knjiga Herodotove *Povijesti* u kojoj Herodot piše o egipatskim običajima vezanima uz njihovo ophođenje prema životinjama.

Među izvorima potrebnima za ovaj rad nalaze se i neki od tiskanih materijala edukacijskih programa koji su mi bili dostupni, a to su „Arhimirova arheološka karta“<sup>10</sup>, plakat mape „Odjeni Arhimira“<sup>11</sup>, primjer naslovnice „Arhimišovih novosti“<sup>12</sup> te plakat edukativne akcije „Održivi Arhimiš“<sup>13</sup>

---

<sup>8</sup> Idem, 219.

<sup>9</sup> Idem, 220.

<sup>10</sup> Prilozi 11. Slika 1: „Arhimirova arheološka karta“.

<sup>11</sup> Prilozi 11. Slika 2: Plakat mape „Odjeni Arhimira“.

<sup>12</sup> Prilozi 11. Slika 3: Primjer naslovnice „Arhimišovih novosti“.

<sup>13</sup> Prilozi 11. Slika 4: Plakat edukativne akcije „Održivi Arhimiš“.

## 3. 2. STANJE ISTRAŽIVANJA

Literatura za ovaj diplomski rad može se podijeliti u 4 skupine: literatura o muzejskim edukacijskim programima, literatura o edukacijskim programima u Arheološkom muzeju u Zagrebu, literatura o Egipatskoj zbirci Arheološkog muzeja u Zagrebu i literatura o životinjama u starom Egiptu. Za ovaj rad svaka od tih sastavnica je podjednako važna budući da objedinjuje sve komponente koje su potrebne kako bi se osmislila ideja za novi edukacijski program i kako bi se naglasilo da su za ovaj rad važne i prošlost i sadašnjost i budućnost. To znači da valja objediniti, analizirati i obraditi sva ta tri koncepta u okviru tematike ovog rada kako bi on bio konstruiran i strukturiran na adekvatan način.

### 3. 2. 1. Literatura o muzejskim edukacijskim programima

Prva skupina literature, ona o muzejskim edukacijskim programima neizostavna je za formiranje ovog rada budući da daje uvid u cjelokupnu muzejsko - pedagošku praksu te pomaže u shvaćanju koncepata kvalitetnih, originalnih i uspješnih programa koji su zaživjeli i pridonijeli napretku nastave povijesti u muzeju i povezivanja muzeja sa djecom i mladima.

Uostalom, u toj literaturi pronalazimo temelje za edukacijske programe Arheološkog muzeja, što se posebice ističe u članku Želimira Laszla iz 1997. *Što je u muzeju oduševilo Baltazara?* te u članku Mile Škarić *Edukativni projekt Cvijet* iz iste godine. Potonji je posebice važan jer je autorica prva voditeljica pedagoškog odjela AMZ-a, a također u ovu skupinu svrstavamo i njezine članke *Uloga muzejskih publikacija u edukaciji djece* iz 2001. te *Muzejska pedagogija u Hrvatskoj* iz 2002. Prvi je relevantan i koristan budući da naglašava potrebu za objavljivanjem što većeg broja kvalitetnih i jezgrovitih muzejskih publikacija koje mogu pomoći djeci da nauče učiti kroz iskustvo, razmišljanje i igru.<sup>14</sup> Autorica objašnjava kako nedostaje publikacija namijenjenih djeci, ali i navodi primjere nekih takvih publikacija čime daje uvid u činjenicu da postoji široki spektar načina kojima se djeca mogu zainteresirati za pojedine edukacijske programe.<sup>15</sup> Kroz drugi članak autorica daje općeniti, ali detaljan i koncizan uvid u povijest muzejske pedagogije u Hrvatskoj te nabraja i analizira sve važnije projekte vezane za edukacijske programe. To u velikoj mjeri pomaže u razumijevanju vrijednosti muzejske baštine

---

<sup>14</sup> Škarić 2001, 73.

<sup>15</sup> Idem, 74.

i ističe širok spektar područja i situacija kroz koje ju ciljane skupine (u ovom slučaju djeca) mogu interpretirati.<sup>16</sup>

I u članku Ive Maroevića zaključci su slični, no više se pažnje pridaje povezanosti muzejskih publikacija s osobljem i radom muzeja, što je za moj rad bitno budući da treba osmisliti kako bi se na adekvatan način neka publikacija trebala prilagoditi načinu funkcioniranja pojedinog muzeja.<sup>17</sup> Također je jako koristan članak Jelene Hotko *Nastava povijesti u muzeju i uloga muzejskog pedagoga* zato što autorica pojašnjava funkciju muzejskog pedagoga, savjetuje na koje se načine i kojim sredstvima sadržaji iz muzeja mogu približiti djeci, ali i koje su prednosti i nedostaci izvođenja nastave u muzeju.<sup>18</sup> Bit će mi, naime, bitno procijeniti u kolikoj se mjeri Egipatska zbirka AMZ-a može približiti djeci da ih ne preoptereti, ali ni da se ne dosađuju. Budući da su u članku iznesena i neka praktična iskustva, nesumnjivo je koristan za strukturiranje rada.

Članak Jovane Milutinović *Povijest u muzeju* je slične tematike kao i prethodni, ali uglavnom objašnjava učeničku perspektivu i ukazuje mi na pogled učenika na edukacijske programe i nastavu u muzeju. Razmišljanjem o tome kako učenici pristupaju takvim programima smanjuje se mogućnost nespretnog i teško izvedivog edukacijskog programa ili nastave u muzeju.<sup>19</sup> Problem premalog broja muzejskih publikacija i njihovog neadekvatnog sadržaja predstavlja i članak Željke Jelavić, ali na način da u prvi plan stavlja samu pripremu muzejskih publikacija te autorica posebice naglašava potrebu za stručnošću, profesionalnošću i kreativnošću i stvaranju istih.<sup>20</sup>

Za rad je iskoristiv i članak Željke Miklošević kojem je glavni cilj povezivanje prikazivanje prošlosti u muzejima sa komunikacijskim i kulturalnim pamćenjem te transformacija muzeja iz pripovjedača u distributera povijesnih priča koje imaju više različitih istina.<sup>21</sup> To je bez dileme jedna od najbitnijih stavki za moj rad budući da se kroz njega želi istaknuti da se povijest ne bi smjela gledati kroz crno - bijelu perspektivu, već da kroz edukacijske programe i nastavu učenicima treba isticati načelo multiperspektivnosti.

---

<sup>16</sup> Škarić 2002, 15.

<sup>17</sup> Maroević 2001, 12.

<sup>18</sup> Hotko 2010, 239.

<sup>19</sup> Milutinović 2010, 227.

<sup>20</sup> Jelavić 2013, 15.

<sup>21</sup> Miklošević 2010, 204.

### 3. 2. 2. Literatura o edukacijskim programima u AMZ-u

Što se tiče druge skupine literature, o edukacijskim programima u AMZ-u, stavki je manje budući da prva skupina pokriva općenitiju tematiku. Edukacijski programi koji su se održali u AMZ-u sami po sebi su važni za moju temu kako bi se uvidjelo što se sve dosada radilo i na temelju toga procijenilo što se može poboljšati i kako predložiti ideju za nešto originalnije. Tu je, naravno ključan članak Mile Škarić iz 1997. o projektu „Arhimir“ budući da je tim projektom pokrenuta pedagoška djelatnost AMZ-a te je on bio ključan za njezin daljnji razvitak. Taj članak, kao i cijela ova skupina literature esencijalna je za izradu poglavlja o povijesti edukativnih programa vezanih uz Egipatsku zbirku. Za to poglavlje bitan je i još jedan članak Mile Škarić: *Pedagoška djelatnost u Arheološkome muzeju u Zagrebu*. Ondje se kronološki predstavlja i objašnjava što se u muzeju događalo kroz povijest vezano za pedagošku djelatnost i edukacijske programe, a posebno je istaknuto da je bez muzejskih pedagoga nemoguća uspješna provedba edukacijskih programa.<sup>22</sup>

Kronološki pregled svih projekata i muzejskih edukativnih aktivnosti u AMZ-u sadržan je i u članku Zorice Babić iz 2010. godine, uz dodatak novih projekata. Taj članak je neizostavan za konstruiranje mog rada kao i onaj iste autorice iz 2014. godine o jednoj od aktualnih radionica AMZ-a pomoću kojeg lakše mogu kreirati ideje o poboljšanju i modifikaciji radionica i stvaranju budućih edukacijskih programa. Vrijedi istaknuti još jedan njezin članak, *Arheološka baština u nastavi*, jer je kroz njega moguće percipirati činjenicu da postoji veliki potencijal za uvođenje Egipatske zbirke u nastavu. Poglavitito je to slučaj jer autorica ističe arheološku baštinu kao izuzetno iskoristivu u pedagoškom smislu.<sup>23</sup>

Za rad su važne i neke internetske stranice poput web stranice AMZ-a na kojima je bilo korisnih informacija o egipatskim radionicama i aktualnim programima, stranice Muzejskog dokumentacijskog centra gdje se mogu pronaći izvješća o radu AMZ-a, stranice Arheologija.hr na kojoj su dostupne informacije koje će mi pomoći u izradi poglavlja o povijesti edukacijskih programa AMZ-a.

### 3. 2. 3. Literatura vezana za Egipatsku zbirku AMZ-a

Nadalje, skupina literature vezana za Egipatsku zbirku neupitno je potrebna za ovaj rad budući da se kroz njezino iščitavanje mogu dobiti informacije o samoj genezi Zbirke te o njezinom

---

<sup>22</sup> Škarić 2002, 108.

<sup>23</sup> Babić 2018, 119.

katalogiziranju, popisivanju i oblikovanju kroz godine. U toj skupini valja istaknuti tri djela Šime Ljubića, od kojih je jedno zapravo prvi popis predmeta iz Egipatske zbirke. Don Šime Ljubić udario je temelje postanku Egipatske zbirke te su zato njegovi zapisi neizostavna literatura za poglavlje o povijesti iste.

Koristim vodič po Egipatskoj zbirci Marcela Gorencu iz 1979. koji je izuzetno pregledan i koristan, unatoč činjenici da ne obuhvaća sve predmete. Također, prvi katalog Egipatske zbirke iznimno je značajan jer pruža detaljan uvid u sve predmete, a radi se o katalogu Janine Monnet Saleh *Les Antiquites Egyptiennes de Zagreb* iz 1970., na temelju kojeg je 2007. nastala i *Aegyptica Zagrabensia* Igora Uranića, jedno od ključnih djela za konstrukciju moga rada. U njoj su popisani i pojašnjeni svi artefakti Egipatske zbirke, pomoću nje mogu doći do novih ideja o programima za djecu, daje mi mogućnost pobrojati i razvrstati sve artefakte koji sadrže bilo kakve prikaze životinja te mi uvelike olakšava posao i sadrži ilustracije većine artefakata. Postoji i njezina manja verzija iz 2005. godine, vodič istog autora po Egipatskoj zbirci koji je vrlo praktičan te opisuje najznačajnije predmete iz nje i svakako je neizostavan dio literature. Za postanak Zbirke i poglavlje o njezinoj povijesti bitan je i tekst Mirnika i Uranića iz 1996. Geneza Egipatske zbirke Arheološkog muzeja u Zagrebu.

### 3. 2. 4. Literatura o životinjama u drevnom Egiptu

Naposljetku, ključna knjiga koja mi je koristila za poglavlje o prikazima životinja u Zbirci je *The Complete Gods and Goddesses of Ancient Egypt* Richarda Wilkinsona iz 2003. koja daje jednostavan i cjelovit pregled egipatske mitologije. Uz nju se izrazito kvalitetno može ustanoviti koliko su često, iz kojih razloga te na koji način egipatska božanstva predstavljana u životinjskom obliku.<sup>24</sup> Sadrži mnoge informacije o prikazima životinja te je zaista korisna za shvaćanje odnosa Egipćana prema životinjama, kao i knjige Don Narda iz 2001. i Geraldine Pinch iz 2004. godine.

Kroz knjigu Igora Uranića iz 2002., *Stari Egipat: Povijest, književnost i umjetnost drevnih Egipćana* može se doći do informacija o prikazima životinja kroz razne grane umjetnosti, a autor naglašava koliko su one često bile glavni motiv i izvor inspiracije Egipćanima za likovna i književna djela.<sup>25</sup> I njegova knjiga objavljena 2013. godine, *Životi Egipćana*, neizostavna mi

---

<sup>24</sup> Wilkinson 2003, 11.

<sup>25</sup> Uranić 2002, 145.

je u radu budući da je u njoj na dosta mjesta istaknuta važnost životinja u svakodnevnom životu Egipćana, a pogotovo to vrijedi za njihov vjerski život.<sup>26</sup>

Još je nekoliko djela koja se dotiču teme životinja neizbježna za sastavljanje poglavlja o značenju životinja za Egipćane, a odlično je što su vrlo raznovrsna te se dotiču svih aspekata života u kojima su životinje bile važne, od svakodnevnih aktivnosti preko mumificiranja pa sve do zagrobnog života. Primjerice, u djelu Porcier, Ikram i Pasqualija *Creatures of Earth, Water and Sky: Essays on Animals in Ancient Egypt and Nubia* izdanom 2019. godine nude se poprilično detaljna objašnjenja za značenja mnogih vrsta životinja koje su rijetko zastupljene u većini literature, a pojavljuju se u Egipatskoj zbirci AMZ-a, kao što su gušteri i ihneumoni (mungosi).<sup>27</sup>

---

<sup>26</sup> Uranić 2013, 78.

<sup>27</sup> Porcier, Ikram, Pasquali 2019, 71.

#### 4. POVIJEST EGIPATSKE ZBIRKE ARHEOLOŠKOG MUZEJA U ZAGREBU

Egipatska zbirka Arheološkog muzeja u Zagrebu jedina je takva sustavna kolekcija u cijeloj Hrvatskoj, a broji 2282 predmeta iz faraonskog doba.<sup>28</sup> Značajna je na području srednje i jugoistočne Europe kada se pogledaju dva segmenta: njezina raznolikost i broj predmeta.<sup>29</sup> Zbirka je nastala nakon osnivanja Narodnog muzeja u 19. stoljeću, što ne bi bilo moguće bez Matice ilirske i Zagrebačke čitaonice<sup>30</sup> te su prvim otkupom iz egipatske zbirke feldmaršala austrijske vojske Franza Kollera iz Praga nabavljene otprilike dvije trećine predmeta koji se danas čuvaju u Arheološkom muzeju.<sup>31</sup> Poznato je da je Koller nabavio starine od nekog napuljskog trgovca, ali nemoguće je utvrditi kako je i odakle točno taj trgovac njih nabavio.<sup>32</sup> Navodno je samu ideju za taj otkup 1886. godine dala grofica Elizabeta Drašković za koju se smatra, iako nije potvrđeno, da je bila u dobrim odnosima sa obitelji Franza Kollera te na taj način doprinijela stvaranju Zbirke.<sup>33</sup> Ona je i financijski sudjelovala u otkupu zbirke.

Godinu kasnije, predsjednik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Franjo Rački dobio je ponudu i mogućnost da otkupi zbirku, za cijenu koju je tada ravnateljstvo Kabineta za starine u Beču procijenilo na 7000 forinti.<sup>34</sup> Obitelj Koller je na kraju pristala prodati zbirku za 3000 forinti, a poslana je iz Praga 23. 4. 1868. te je stigla u Zagreb 5 dana kasnije.<sup>35</sup> Jedna od najzaslužnijih osoba za ostvarenje otkupa nesumnjivo je bio biskup Josip Juraj Strossmayer, koji je izdvojio trećinu novca za otkup zbirke.

Šime Ljubić bio je prvi kustos i voditelj Egipatske zbirke te je popisivao i procjenjivao egipatske starine iz pristigle zbirke i uvelike pomogao u klasificiranju predmeta, a 1889. godine upravo je on objavio i prvi službeni popis zbirke i nazvao ga *Popis arheologičkoga odjela nar. zem- muzeja u Zagrebu, Odsjek I., Svezak I.: Egipatska sbirka; Predhistorička sbirka*. Taj popis vrlo je impresivan i koristan budući da doprinosi preglednosti Egipatske zbirke te kroz njega Ljubić naglašava važnost kategorizacije i dijeli egipatske starine u skupine, ali i zahvaljuje njemačkom egiptologu Henrichu Brugschu na zabilježkama koje su mu pomogle.<sup>36</sup> Upravo je Brugsch posjetio Zagreb točno 20 godina prije Ljubićevog popisa, a za vrijeme svog posjeta je

---

<sup>28</sup> Mirnik i Uranić 1996, 44.

<sup>29</sup> Uranić 2007, 11.

<sup>30</sup> Ljubić 1870, 6.

<sup>31</sup> Uranić 2007, 11.

<sup>32</sup> Idem.

<sup>33</sup> Mirnik i Uranić 1996, 44.

<sup>34</sup> Ljubić 1871, 29.

<sup>35</sup> Idem, 30.

<sup>36</sup> Ljubić 1889, 7.

upoznao i proučio fundus zbirke. Interesantno je i naznačiti da je 1877. godine Muzeju poslana ponuda da otkupi još jednu egipatsku zbirku, no tadašnji kustos i voditelj Zbirke Šime Ljubić je tu ponudu odbio.<sup>37</sup> Tome je bilo tako zato što je smatrao da je muzeju tada dovoljno posjedovati jednu egipatsku zbirku te da ne bi bilo dovoljno vremena, financijskih sredstava i kvalificiranih ljudi za njezinu obradu i izučavanje.<sup>38</sup>

Valja istaknuti današnji stalni postav Egipatske zbirke iz travnja 2005. godine koji su osmislili Mario Beusan i Igor Uranić.<sup>39</sup> Broji 600 predmeta. Osim predmeta koji su nabavljeni prvim otkupom, valja istaknuti i neke kasnije nabavljene vrijedne predmete, primjerice sarkofag žene Kaipamau koji je dospio u AMZ 70-ih godina prošlog stoljeća. Naime, to je bio poklon Egipatske vlade u znak zahvale za sudjelovanje nekih jugoslavenskih poduzeća u UNESCO-ovoj akciji spašavanja spomenika u Nubiji koja je organizirana zbog gradnje asuanske hidroelektrane.<sup>40</sup> Spomenik je danas dio stalnog postava Zbirke, a za ovaj rad je od velike važnosti budući da su na njemu prikazani i pavijan i sokol.

Mnogi predmeti su nabavljeni otkupom iz malih privatnih zbirki starina, a od svih predmeta najviše ima pogrebne opreme i zavjetnih darova.<sup>41</sup> Neki od najznačajnijih otkupa u ovom stoljeću su otkup privatne zbirke skarabeja i skaraboida gospođe Polić iz Rijeke, otkup zbirke obitelji Pavletić iz 2000. godine koju je sačinjavalo 11 egipatskih predmeta te otkup sarkofaga u vlasništvu obitelji Kavurić iz Zagreba.<sup>42</sup> Također, 2007. godine nabavljena je jedna pogrebna maska i jedan drveni antropomorfni sarkofag iz razdoblja 25. egipatske dinastije, koji se nalazio u posjedu obitelji Kavurić.<sup>43</sup>

Nakon Ljubićevog popisa prošlo je podosta vremena do novog značajnog koraka, koji je bio stvaranje prvog kataloga Egipatske zbirke, a 1970. godine u Parizu ga je objavila francuska egiptologinja Janine Monnet Saleh pod naslovom *Les Antiquites Egyptiennes de Zagreb*.<sup>44</sup> Nakon toga prošlo je 37 godina do objavljivanja kataloga Zbirke na hrvatskom jeziku, *Aegyptice Zagradiensie* Igora Uranića, koji je utemeljen upravo na spomenutom katalogu objavljenom na francuskom jeziku. Ta dva kataloga uvelike su olakšala istraživanje i

---

<sup>37</sup> Uranić 2007, 22.

<sup>38</sup> Idem.

<sup>39</sup> Idem, 15.

<sup>40</sup> AMZ 2020a (datum pristupa 19. 8. 2020.)

<sup>41</sup> Uranić 2007, 12.

<sup>42</sup> Idem, 15.

<sup>43</sup> Iz razgovora s Igorom Uranićem, 17. 9. 2020.

<sup>44</sup> Uranić 2007, 7.



pregledavanje Egipatske zbirke, što nesumnjivo olakšava potencijalno osmišljavanje edukacijskih programa vezanih uz pojedine artefakte i prikaze na njima. Tome je tako jer je uz katalog, poglavito ovaj na hrvatskom jeziku lakše uočiti neke detalje i sistematično pristupiti radu sa učenicima.<sup>45</sup> Osim tih kataloga, neizostavna su i dva vodiča po stalnim izložbenim postavima. Prvi je kreirao tadašnji voditelj zbirke Marcel Gorenc 1979., a drugi Igor Uranić 2005.<sup>46</sup> Uzroci dugogodišnjeg čekanja na objavu kataloga Egipatske zbirke raznovrsni su, a ponajprije su to manjak financijskih sredstava, organizacijskih sposobnosti i stručnog kadra spremnog za tako zahtjevan izazov.<sup>47</sup>

---

<sup>45</sup> Maroević 2001, 13.

<sup>46</sup> Uranić 2007, 8.

<sup>47</sup> Idem.

## **5. MUZEJSKO - EDUKATIVNE AKTIVNOSTI ARHEOLOŠKOG MUZEJA U ZAGREBU**

U ovom poglavlju valja objasniti i predstaviti na koji način i u kolikom opsegu se Zbirka dosad koristila u edukacijskim programima za mlade. Nužno je istaknuti sve dijelove dosadašnjih edukacijskih programa Arheološkog muzeja u Zagrebu koji su uključivali Egipatsku zbirku te analizirati kako je ona vrednovana kroz te programe i na koji način je u njih uključena.

U poglavlju će biti navedeni svi takvi programi, uključujući i one aktualne. Također, valja spomenuti i pojasniti početke muzejskih edukativnih aktivnosti u kojima je sudjelovao Arheološki muzej u Zagrebu kako bi bilo jasnije gdje su započele ideje u koje je kasnije bila uključena i Egipatska zbirka.

### **5. 1. „ŠTO JE U MUZEJU ODUŠEVILO BALTAZARA?”**

Jedan od najvažnijih programa s početaka je nagradna igra iz 1996. godine „Što je u muzeju oduševilo Baltazara?“, u kojoj je sudjelovalo čak 15 zagrebačkih muzeja uključujući i Arheološki muzej u Zagrebu. Taj program svakako je utjecao na razvoj pedagogije u zagrebačkim muzejima, budući da je cilj bio kod djece osvijestiti važnost zbirki zagrebačkih muzeja i predmeta koji se čuvaju u njima te im to sve približiti na zabavan i poučan način.<sup>48</sup> Profesor Baltazar je izabran kao glavni lik tog programa budući da je bio vrlo popularan te da je spajao edukaciju, zabavu i humanost.<sup>49</sup>

Pravila su bila takva da je svako dijete koje je sudjelovalo u nagradnoj igri moralo u svakom pojedinom muzeju naći samo jedan odabrani predmet koji je bio označen likom profesora Baltazara te, ukoliko je to uspješno napravilo upisati u dodijeljenu knjižicu o kojem je predmetu riječ. Na izlasku iz muzeja žigom se potvrđivalo da je zadatak obavljen, a svako dijete koje je pronašlo predmet označen likom profesora Baltazara u minimalno 10 od 15 muzeja uključenih u igru osvajalo je male i slatke nagrade.<sup>50</sup> To je sve skupa od samog početka igre 18. travnja vodilo do završne svečanosti koja se održavala u Tehničkom muzeju 18. svibnja, na Međunarodni dan muzeja, a ondje su se dodjeljivale nagrade najuspješnijima. Tom igrom su djeca podigla razinu svijesti o važnosti, različitosti i ulogama muzeja<sup>51</sup> te treba reći da je

---

<sup>48</sup> Laszlo 1997, 22.

<sup>49</sup> Idem.

<sup>50</sup> Idem, 23.

<sup>51</sup> Jelavić 2013, 16.

sudjelovanje bilo dobrovoljno, bez organiziranih posjeta iz pojedinih škola ili nečeg sličnog, što je omogućilo da igri prisustvuju samo oni koje zanima muzejska građa.<sup>52</sup> Budući da je sudjelovao i Arheološki muzej u Zagrebu, mnoga djeca su imala prigodu razgledati i Egipatsku zbirku unutar njega što je svakako otvorilo mogućnost da se ona približi djeci koja su za nju zainteresirana, iako nije bila direktno istaknuta kroz samu nagradnu igru.

---

<sup>52</sup> Laszlo 1997, 24.

## 5. 2. EDUKATIVNI PROJEKT „CVIJET“

Edukativni projekt „Cvijet“ iz 1997. godine vodila je muzejska pedagoginja Arheološkog muzeja u Zagrebu, profesorica Mila Škarić. Prethodno opisana nagradna igra bila je poticaj za ovaj projekt za koji su financijska sredstva za poklone namaknuta teškom mukom.<sup>53</sup> U projektu je sudjelovalo čak 19 muzeja, uključujući naravno i Arheološki muzej u Zagrebu, a kustosi i pedagozi osmislili su razne igre, izložbe, radionice, radne listiće, istraživanja i knjižice namijenjene za djecu koja su pohađala osnovnu školu.<sup>54</sup>

Projekt nije bio direktno vezan uz Egipatsku zbirku, no ukazao je na potrebu provođenja takvih edukativnih projekata te se njime htjelo potaknuti djecu da posjećuju muzeje i da uče kroz igru. Važan je za Arheološki muzej u Zagrebu budući da ga je vodila Mila Škarić, ali i budući da je djelatnik Arheološkog muzeja Srećko Škrinjarić svojim predanim radom i suradnjom sa sponzorima osigurao poklone za djecu u vrijednosti od 40 tisuća kuna.<sup>55</sup> Arheološki muzej je konkretno unutar projekta proveo program za koji je tiskan radni istraživački deplijan pod naslovom „Uzmi plan lapidarija i zajedno s Arhimirom potraži cvjetove u kamenu“.<sup>56</sup> Cilj projekta „Cvijet“ bio je zainteresirati osnovnoškolce za individualne posjete muzejima kroz igru i zabavu, a naziv projekta simbolizirao je objedinjenje raznolikosti muzeja i njihovih zbirki.<sup>57</sup> Kroz njega su djeca mogla uvidjeti koliko različiti muzeji zapravo imaju sličnosti, a naravno i razlika, što se podrazumijeva. Projekt je imao dosta sličnosti i sa nagradnom igrom od godinu ranije, a neke od njih su bile što se održavao u istom periodu godine, što mu je povod bio obilježiti Međunarodni dan muzeja, što se za obavljene zadatke dobivao žig te što su djeca morala obići barem 10 muzeja kako bi obavila postavljenu zadaću.<sup>58</sup> Posebno je dizajnirana bila i knjižica u obliku cvijeta koja se sastojala od 20 latica različitih boja, ovisno o tome kako je pojedini muzej htio.<sup>59</sup> Knjižica se prodavala po cijeni od 10 kuna te je vrijedila kao ulaznica u sve muzeje tijekom trajanja programa.

Na kraju je na završnoj svečanosti na igralištu iza muzeja Mimara među mnoštvom djece održana nagradna igra gdje su se dodjeljivale nagrade, a projekt je bio podosta medijski

---

<sup>53</sup> Škarić 1997, 34.

<sup>54</sup> Idem.

<sup>55</sup> Idem.

<sup>56</sup> Idem, 35.

<sup>57</sup> Idem, 36.

<sup>58</sup> Idem.

<sup>59</sup> Idem.

popraćen te je čak i prezentiran iste godine na simpoziju u Rio de Janeiru.<sup>60</sup> Kao i nagradna igra „Što je u muzeju oduševilo Baltazara?“, edukativni projekt „Cvijet“ doživio je velik uspjeh te nesumnjivo dokazao da se na inovativan, poučan i zanimljiv način može djeci približiti muzejska građa.<sup>61</sup> Iako navedeni projekti nisu u uskoj i direktnoj vezi sa Egipatskom zbirkom Arheološkog muzeja u Zagrebu, važno je da se u kontekstu ovog rada opišu i objasne budući da su postavili temelje pedagoške djelatnosti muzeja te pokazali koliko su široke mogućnosti za osmišljanje novih, originalnih edukacijskih programa.

---

<sup>60</sup> Idem, 37.

<sup>61</sup> Škarić 2002, 209.

### 5. 3. „ARHIMIR”

Na trenutnoj web - stranici Arheološkog muzeja u Zagrebu ne može se naći ništa povezano sa pojmom „Arhimir“.<sup>62</sup> Možda će to biti moguće kada bude gotova nova stranica, čije uređivanje je u tijeku. Provjeravao sam ima li promjena cijelo vrijeme otkad sam počeo sa pisanjem diplomskog rada, ali stranica od tada do danas još nije uređena. Informacije o „Arhimiru” sam stoga morao prikupiti poglavito kroz članke Mile Škarić navedene u literaturi. Zanimljivo je uvidjeti da se „Arhimir“ rabio i u godinama nakon što je njegova autorica prestala biti zaposlenica Arheološkog muzeja u Zagrebu 2010. Kroz određeni period preklapao se s programom „Arhimiš“ o kojem će biti riječi u sljedećem odlomku.

Projekt „Arhimir“ nesumnjivo je ključan projekt za pedagošku djelatnost Arheološkog muzeja u Zagrebu budući da ju je zapravo i pokrenuo te je bio neizmjerljivo važan za njezin daljnji razvitak. Taj projekt je bio ideja Mile Škarić, koja je bila voditeljica muzejskog pedagoškog odjela od njegovog otvaranja 1994. godine do 2010. godine. „Arhimir“ je bio lik koji je predstavljao život u svim razdobljima zastupljenim materijalom u Arheološkom muzeju u Zagrebu.

Mila Škarić je osmislila i ime „Arhimir“, koje je nastalo tako što su početna slova izvedena od prvih slova riječi arheologija, a zadnja od zadnjih slova imena starih hrvatskih knezova i kraljeva poput Branimira, Trpimira i Zvonimira. Riječ mir kao samostalna riječ i jasan pojam donosi snažnu poruku.<sup>63</sup> Ime je tako vrlo pamtljivo i djeci dopadljivo te ga se lako moglo povezati sa Arheološkim muzejom u Zagrebu.

Ideja za „Arhimira“ pokrenuta je 1994., a godinu kasnije je realizirana te je pedagoški odjel Arheološkog muzeja u Zagrebu dobio prepoznatljivog lika.<sup>64</sup> Tako se djeci muzejska građa mogla prikazati na slikovitiji i originalniji način te su upravo to faktori koji su pridonijeli popularnosti „Arhimira“. Postojale su naljepnice s njegovim likom u vitrinama stalnog muzejskog postava, a to je naravno uključivalo i Egipatsku zbirku kao i sve ostale. Naglasak je bio na kombinaciji naljepnica i listića koji su sadržavali upute i znakove pomoću kojih su djeca mogla izvlačiti vlastite zaključke o predmetima u muzeju te su odgovarala na pitanja koja su ih na jednostavan i zabavan način upoznavala s muzejskim postavom.<sup>65</sup> Aktualna je bila i „Arhimirova vreća“ u koju su se ubacivali ispunjeni listići te su se najbolji i najkreativniji

---

<sup>62</sup> AMZ 2020b (datum pristupa 11. 6. 2020.)

<sup>63</sup> Škarić 1997, 39.

<sup>64</sup> Idem.

<sup>65</sup> Idem, 40.

odgovori objavljivali u informativnom listu „Arhimir“.<sup>66</sup> Ideja informativnog lista bila je da „Arhimir“ upozna djecu s arheologijom i arheološkim pojmovima.

---

<sup>66</sup> Idem.

#### 5. 4. „ARHIMIŠ”

„Arhimiš“ je svojevrsni „Arhimirov“ nasljednik te je trebao imati otprilike istu ulogu, no nije ni približno toliko razrađen program te je više realiziran kao platforma preko koje se najavljuju događanja, radionice i projekti u Arheološkom muzeju u Zagrebu. Točnije, bilo je zamišljeno da taj miš „živi” u Muzeju, ali da bude sakriven od pogleda ljudi.<sup>67</sup> Osmislila ga je voditeljica Pedagoškog odjela AMZ-a., Zorica Babić 2011. godine, a ona mu je dala i ime koje je nastalo spajanjem prva tri slova riječi arheologija i riječi miš.<sup>68</sup> Prvi puta je u edukativne aktivnosti uključen iste godine kada je implementiran u edukativnu publikaciju „Putem neandertalca s Arhimišom”, a ideja je bila da on ujedno bude i maskota Pedagoškog odjela Muzeja kako bi se još bolje i lakše promovirao i odjel i Muzej kod djece.<sup>69</sup> Prema informacijama pedagoginje Babić, od 2011. do 2018. maskota „Arhimiša” sudjelovala je u svim edukativnim događanjima pedagoškog odjela, a posebno u najavama preko „Arhimiševih novosti”.<sup>70</sup>

Lik „Arhimiša” više se ne koristi od 2018. godine, kada je službeno ukinut najviše zbog nedostatka financijskih sredstava.<sup>71</sup> Kada je nastao bio je relativno popularan te je bio najavljiivač raznoraznih događanja u Arheološkom muzeju u Zagrebu koji su uključivali djecu i mlade, poput edukativnih izložbi, muzejskih akcija i svih ostalih sličnih programa.<sup>72</sup> Tako je kroz dosta radionica bio povezan i s Egipatskom zbirkom. Važno je spomenuti da o njemu ne postoji članak kao što postoji onaj Mile Škarić o Arhimiru, već sam informacije o njemu dobio od voditeljice pedagoškog odjela AMZ-a Zorice Babić i iz izvješća o radu AMZ-a. Međutim, nigdje ne postoji službeno objašnjenje načina na koji on funkcionira, njegove uloge i svega onoga što bi on trebao prezentirati u Muzeju. „Arhimiš“ puno više djeluje kao lik koji prenosi vijesti, novosti i obavijesti te je puno manje interaktivan od „Arhimira“, što se očituje u tome da ima puno manje izraženu i razvijenu komponentu mogućnosti samostalnog učenja i zaključivanja. No, kako bi se to potkrijepilo, raščlanilo i analiziralo valja navesti i objasniti sve projekte i radionice vezane uz Egipatsku zbirku sa kojima je „Arhimiš“ na bilo koji način imao doticaja.

---

<sup>67</sup> Informacija voditeljice Pedagoškog odjela AMZ-a Zorice Babić, 20. 10. 2020.

<sup>68</sup> Idem.

<sup>69</sup> Idem.

<sup>70</sup> Idem.

<sup>71</sup> Idem.

<sup>72</sup> Idem.



## 6. EDUKACIJSKI PROGRAMI VEZANI UZ EGIPATSKU ZBIRKU

### 6. 1. ARHIMIR I EGIPATSKA ZBIRKA

Što se tiče povezanosti s Egipatskom zbirkom, cilj informativnog lista „Arhimir” je bio da se djeca upoznaju sa definicijom egiptologije i načinom kako su se balzamirale mumije.<sup>73</sup> Usprkos ambicijama da postane čak i mjesečnik, list nije zaživio te se izdavao uglavnom prema potrebi i prema interesu. U knjižnicama nema očuvanih primjeraka, a trenutno nije moguće provjeriti ima li primjeraka u AMZ-u zbog štete uzrokovane potresom.

„Arhimir“ je bio raznovrstan budući da su postojali strip, poster, slagalica i iskaznice s njegovim likom, bio je otisnut na pozivnicama i ulaznicama te se razmatrala i ideja animiranog filma koja zbog manjka sredstava nikada nije realizirana. Što se tiče „Arhimirove“ korelacije s Egipatskom zbirkom, valja napomenuti mapu za djecu koja se zvala „Odjeni Arhimira“.<sup>74</sup> U njoj je „Arhimir“ bio oslikan na tvrdom kartonu, a na mekšem kartonu nalazilo se 11 odijela koja su predstavljala različite osobe i titule u različitim razdobljima.<sup>75</sup> Odijela je trebalo izrezati i postaviti na „Arhimirov“ lik.<sup>76</sup> Djeca su mogla naučiti kako je izgledao, primjerice, egipatski faraon te je smisao svega bilo učenje uz igru.<sup>77</sup> Nadalje, 1999. godine organizirana je radionica „Arhimir te vodi od pretpovijesti do srednjeg vijeka“ unutar projekta „Od pretpovijesti do srednjeg vijeka“ te je u nju bila uključena i Egipatska zbirka.<sup>78</sup> O toj radionici nažalost nije dostupno više informacija te nigdje nije očuvan i naveden njezin konkretni program niti sadržaj. Postoji i „Arhimirova arheološka karta“ iz 2005. godine koja prikazuje neke od spomenika iz Egipatske zbirke AMZ-a, kao što su ušabti i faraonska glava.<sup>79</sup> Pozitivno je utjecala na promociju arheologije i edukaciju djece. Na njoj su spomenici slikovito prikazani i raznovrsni, a zastupljene su sve zbirke AMZ-a. Karta je vrlo pregledna i jasno je objašnjeno što svaki od prikazanih spomenika predstavlja.

Navedene radionice i projekti su jedini koji su povezivali „Arhimira“ i Egipatsku zbirku Arheološkog muzeja u Zagrebu, a „Arhimir“ je službeno bio aktivan 2015. godine, budući da se tada u izvješću o radu Arheološkog muzeja u Zagrebu zadnji put navodi održavanje i

---

<sup>73</sup> Škarić 1997, 40.

<sup>74</sup> Prilozi 11. Slika 2: Plakat mape „Odjeni Arhimira”.

<sup>75</sup> Škarić 1997, 39.

<sup>76</sup> Idem.

<sup>77</sup> Idem.

<sup>78</sup> Babić 2010, 46.

<sup>79</sup> Prilozi 11. Slika 1: „Arhimirova arheološka karta”.

ažuriranje internetskog portala Pedagoškog odjela „Arhimir“.<sup>80</sup> Taj portal više ne postoji i ne mogu se pronaći informacije o tome kako je izgledao i funkcionirao i je li ondje bila zastupljena i Egipatska zbirka.

---

<sup>80</sup> Izvješće o radu AMZ-a 2015.

## 6. 2. ARHIMIŠ I EGIPATSKA ZBIRKA

Mora se naglasiti da se „Arhimiša” trenutno ni u jednom projektu niti radionici ne povezuje s Egipatskom zbirkom, budući da se on više ne koristi. Prvi projekt vezan uz „Arhimiša” i Egipatsku zbirku bila je velika muzejska edukativna akcija „Održivi Arhimiš” Arheološkog muzeja u Zagrebu.<sup>81</sup> Održana je 2015., a unutar nje provedene su dvije radionice povezane sa Egipatskom zbirkom: „Hijeroglifi – pismo koje se nije održalo” i „Izgubljeni bogovi u AMZ-u”.<sup>82</sup> Prva radionica održala se 21. 4., 6. 5. i 9. 5. u 11 sati, a druga 28. 4. i 30. 4. također u 11 sati. Sudjelovanje u tim radionicama je bilo besplatno, ali morala se platiti ulaznica u muzej po cijeni od 10 kuna.

Knjižica cijele edukativne akcije se mogla kupiti na ulazu u Muzej također po cijeni od 10 kuna, a radionice su najavljivane preko web – platforme „Arhimišove novosti”.<sup>83</sup> Preko te platforme najavljivala su se sva događanja i radionice, ali nije bilo mogućnosti da djeca iz nje nešto direktno nauče i zaključe. Ta platforma bila je aktualna od 2014. do 2016. godine te je bila zamišljena i realizirana samo u web – obliku, a svake od navedenih godina izdano je desetak brojeva budući da su oni na webu izlazili mjesečno, osim iznimke od nekoliko mjeseci.<sup>84</sup>

Nadalje, 2016. godine u lipnju su preko navedene platforme objavljeni pozivi na još 4 radionice vezane uz Egipatsku zbirku. „Arhimiš” poziva svu djecu da posjete Muzej tijekom ljetnih praznika jer on priprema niz edukativnih i zabavnih radionica<sup>85</sup>, a istaknuto je i da je moguće razgledati stalni egipatski postav što je od posebno velikog značaja za moju temu.

Prva radionica bila je „Moja kanopska vaza” koja je bila namijenjena djeci od 9 do 12 godina starosti, a održana je u subotu 14. 6. u 11 sati. Cilj te radionice je bio da djeca nauče kako izraditi vlastitu kanopsku vazu – egipatsku kulturnu posudu za odlaganje organa. Djeca su na radionicu trebala ponijeti praznu plastičnu bocu od 0,5 litara te su izrađivala kanopske vaze pomoću te boce i plastelina koji su dobili na radionici.

Druga radionica je bila „Život u drevnom Egiptu” koja je također bila namijenjena djeci od 9 do 12 godina starosti te je održana također u subotu 14. 6., ali u 14 sati. O toj radionici postoji samo informacija da će se kroz nju pokušati pronaći mnogi odgovori o životu u starom Egiptu.<sup>86</sup>

---

<sup>81</sup> Prilozi 11. Slika 4: Plakat edukativne akcije „Održivi Arhimiš”.

<sup>82</sup> Izvješće o radu AMZ-a 2015.

<sup>83</sup> Prilozi 11. Slika 3: Primjer naslovnice „Arhimišovih novosti”.

<sup>84</sup> Izvješće o radu AMZ-a 2016.

<sup>85</sup> Arheologija.hr 2020a (datum pristupa: 27. 6. 2020.)

<sup>86</sup> Arheologija.hr 2020b (datum pristupa: 28. 6. 2020.)

Sudjelovanje na navedenim radionicama je bilo besplatno, ali trebalo je platiti ulaznicu u Muzej po cijeni od 10 kuna te najaviti dolazak elektroničkom poštom budući da je broj mjesta bio ograničen.

Treća i četvrta radionica iz 2016. godine održane su u srijedu, 2. srpnja, a bile su namijenjene djeci školskog uzrasta te prethodne najave nisu bile potrebne. Cijena ulaznice po djetetu je bila 10 kuna. Prva od te dvije radionice održana je u 10 sati, a zvala se „Mali egipatski umjetnici”. Njezin cilj je bio predočiti djeci na koji način su Egipćani crtali, bojali, općenito se umjetnički izražavali, koje su materijale koristili i na koji način su dobivali boje.<sup>87</sup>

Sljedeća radionica održala se odmah potom, u 13 sati, a zvala se „Egipatske maske”. Na toj radionici su djeca od kolaž papira izrađivala pogrebne maske po uzoru na one koje su prethodno imali prilike vidjeti u Egipatskoj Zbirci Muzeja. Kroz postav ih je vodilo stručno vodstvo koje im je objašnjavalo što su bile egipatske pogrebne maske, kako su izgledale i u kojim su se prilikama koristile, što im je omogućilo lakšu izradu vlastite maske. Za navedene radionice sav potreban materijal bio je unaprijed osiguran sudionicima. To su sve radionice vezane uz Egipatsku zbirku koje su najavljene preko „Arhimiševih novosti” ili koje su na bilo koji način povezane sa „Arhimišem”, a nakon njih valja navesti i istaknuti one koje su danas aktualne.

---

<sup>87</sup> Babić 2018, 120.

### 6. 3. AKTUALNE RADIONICE

U Arheološkom muzeju u Zagrebu donedavno su bile aktivne tri radionice vezane uz Egipat i Egipatsku zbirku: „Pišemo i čitamo hijeroglif“, „Egipatska piramida“ i „Faraonska kruna“, ali se trenutno ne održavaju zbog štete uzrokovane potresom i nepovoljne epidemiološke situacije. Radionica „Pišemo i čitamo hijeroglif“ postoji još od 2010. godine<sup>88</sup> te je ostala popularna i aktualna sve do danas. Jedan od razloga zašto je tome tako je vjerojatno činjenica da je namijenjena svim uzrastima te ju tako pohađaju i djeca i odrasli, a traje 60 minuta uz sudjelovanje maksimalno 25 sudionika. Trajanje uključuje obilazak stalnog postava Egipatske zbirke, pri kojem je posebna pažnja usmjerena na egipatske papiruse i ostale ispisane spomenike te na egipatska pisma.<sup>89</sup> Cijena radionice je 15 kuna po sudioniku. Cilj radionice je uz pomoć pojednostavljenih hijeroglifa izraditi straničnike na koje sudionici ispisuju svoja imena.<sup>90</sup>

Radionica „Egipatska piramida“ aktualna je zadnjih nekoliko godina, a namijenjena je djeci od 5. do 8. razreda osnovne škole, točnije od 11 do 15 godina starosti.<sup>91</sup> Cijena radionice po glavi sudionika je 20 kuna, a trajanje stručnog vodstva i radionice te broj sudionika su isto kao i na radionici „Pišemo i čitamo hijeroglif“. Radionica se odvija tako da sudionici nakon razgledavanja stalnog postava Egipatske zbirke izrađuju male modele piramida i ukrašavaju ih po vlastitom nahođenju, a radionica se definira kao likovno - kreativna. Navedeno je da radionica daje odgovore na pitanja: „Kako su se gradile piramide?“ i „Čemu su sve piramide služile?“<sup>92</sup>

Treća radionica, „Faraonska kruna“, aktualna je kao i prethodna zadnjih nekoliko godina te je namijenjena istoj dobnoj skupini, ima istu cijenu, trajanje i broj sudionika. Cilj ove radionice je da svaki sudionik izradi vlastitu faraonsku krunu te se navodi da radionica daje odgovore na pitanja „Što je sve značio jedan faraon ili faraonka u drevnom Egiptu?“ i „Kako su se ostali stari Egipćani odnosili prema njima?“<sup>93</sup>

Postoje i egipatski paketi za dječje proslave rođendana namijenjeni djeci od 8 do 13 godina starosti, a nazivi su im „Egipatski pisari“ i „Faraon i njegovi ušabti“.<sup>94</sup> Sastojе se od prethodno navedenih egipatskih radionica koje su uklopljene u rođendanske pakete te se održavaju u istom

---

<sup>88</sup> Izvješće o radu AMZ-a 2010.

<sup>89</sup> Babić 2014, 7.

<sup>90</sup> Idem, 8.

<sup>91</sup> Babić 2018, 120.

<sup>92</sup> AMZ 2020c (datum pristupa 11. 5. 2020.)

<sup>93</sup> Idem.

<sup>94</sup> AMZ 2020d (datum pristupa 12. 5. 2020.)

obliku kao i radionice same za sebe, jedino što je drugačije je dodatak zabavnih sadržaja, hrane i pića kako bi se doprinijelo rođendanskoj atmosferi.<sup>95</sup>

---

<sup>95</sup> Idem.

#### 6. 4. ZAGREBAČKA EGIPTOLOŠKA ŠKOLA

Iako nije namijenjena djeci, nego odraslima, Zagrebačka egiptološka škola svakako je jedan od najkonkretnijih i najaktualnijih programa vezanih uz Egipatsku zbirku te ju stoga treba istaknuti. Započela je s nastavom 3. ožujka 2014. godine te je aktualna i danas, a Odjel za egipatske starine Arheološkog muzeja u Zagrebu ju je organizirao potaknut zanimanjem za staroegipatsku civilizaciju. Izazvao je veliki interes publike, broj polaznika je ograničen na 50 te se sudjelovanje plaća, a školarina je na početku iznosila 300 kuna što se tijekom godina povećalo na 500.<sup>96</sup> Nastava se odvija utorkom i srijedom, a sudjelovanje omogućuje i besplatne odlaske u AMZ godinu dana.

Program škole sastoji se od tri kolegija koje izvode tri predavača: Kristina Šekrst, Porin Šćukanec Reznicek i Igor Uranić, a polaznici su obavezni prisustvovati predavanjima i izvršavati zadatke koje dobiju.<sup>97</sup> Na kraju se polaže ispit čije polaganje je uvjet za dobivanje završnog priznanja, točnije certifikata iz egiptologije.

Kolegiji u školi su Staroegipatski jezik i pismo, Dinastijska povijest i Egipatska mitologija, a kako bi se prisustvovalo ispitu moraju se odslušati svi kolegiji.<sup>98</sup> Kroz kolegij Staroegipatskoga jezika i pisma polaznici mogu naučiti gramatičke zakonitosti staroegipatskog jezika i njegov razvoj kroz povijest, upoznati se sa prijevodima starih priča i proučavati pogrebne tekstove. Kolegij Dinastijske povijesti utemeljen je na periodu od tri milenija egipatskih vladara te se kroz njega obrađuju doba ratova i kriza, ponovnih procvata i mnogih poznatih faraona. U kolegiju Egipatska mitologija najveći je naglasak na starim i novim tumačenjima dualizma i monoteizma, idejama i svjetonazorima vezanim uz kult Sunca te tumačenjima sudbine u egipatskoj literaturi.<sup>99</sup> Ispit sadržava samo gradivo obrađeno u školi, a oni koji žele slušati samo jedan ili dva kolegija nemaju mogućnost izlaska na završni ispit i sticanja certifikata. Mogu samo prisustvovati nastavi uz ispunjenje uvjete AMZ-a, u kojem se i odvija cjelokupna nastava.

100

---

<sup>96</sup> Arheologija.hr 2020c (datum pristupa 18. 8. 2020.)

<sup>97</sup> Egiptologija.wordpress 2020 (datum pristupa 18. 8. 2020.)

<sup>98</sup> Idem.

<sup>99</sup> Muzejski dokumentacijski centar (datum pristupa 20. 8. 2020.)

<sup>100</sup> Egiptologija.wordpress 2020 (datum pristupa 18. 8. 2020.)

## 6. 5. ZNAČENJE EDUKACIJSKIH PROGRAMA AMZ-A VEZANIH UZ EGIPATSKU ZBIRKU

Cilj ovog potpoglavlja ponajviše je evaluacija navedenih edukacijskih programa i muzejskih aktivnosti unutar istih kroz vlastita razmišljanja o njihovoj kvaliteti i unapređenju.

Što se „Arhimira” tiče, može se zaključiti da je kao pokretač pedagoške djelatnosti Arheološkog muzeja u Zagrebu udario snažne temelje današnjoj i budućoj pedagoškoj djelatnosti. S Egipatskom je zbirkom bio povezan u manjoj mjeri, no dovoljno da se može istaknuti da je doprinio njezinoj popularizaciji i da je ukazao na to koliko ju je važno na pristupačan i zanimljiv način predstaviti djeci. Kod „Arhimira” me se najviše dojmila raznovrsnost, a smatram da je velika šteta što se nije uspjela realizirati ideja animiranog filma zbog manjka financijskih sredstava. Mapa „Odjeni Arhimira” je bila odlična budući da se djeci tematika Egipatske zbirke kroz nju predstavila na zabavan, poučan i inovativan način, ali i što je najvažnije kroz učenje uz igru.

„Arhimiš” je kroz više projekata bio povezan s Egipatskom zbirkom te je bio vrlo inovativan. Međutim, „Arhimiš” je puno više služio kao najavljiivač događanja i prenositelj novosti, nego kao lik koji je uključen u same radionice, kao što je primjerice bio „Arhimir” kroz mapu „Odjeni Arhimira”. Ipak, radionice su imale potencijala, dosta su dobro i zamišljene i odrađene. Svojedobno je bila aktivna ideja da „Arhimiš” prijeđe iz 2D oblika u 3D oblik, odnosno iz plošnog crteža u pravu maskotu koja bi s publikom istraživala Muzej, no nije bilo moguće provesti je u djelo zbog manjka financijskih sredstava.<sup>101</sup> Budući da je zbog brzog tehnološkog razvoja to bilo neophodno, prestao je postojati lik „Arhimiša”.<sup>102</sup> Kroz platformu „Arhimiševe novosti” djeca nisu imala mogućnost saznati konkretne informacije i zanimljivosti o Egipatskoj zbirci, već su samo saznali kada treba doći na pojedinu radionicu i što tamo treba ponijeti. Valja ipak zaključiti da su radionice koje je „Arhimiš” najavljiivao poprilično kvalitetne te smatram da su djeca kroz njih na originalne i kreativne načine, kroz samostalan rad i igru imala priliku upoznati Egipatsku zbirku.

Što se tiče aktualnih radionica vezanih uz Egipatsku zbirku, držim da svaka ima prostora za napredak, ali i dobrih strana. Prva radionica, „Pišemo i čitamo hijeroglif” svakako ima potencijala, pogotovo kada se uzme u obzir da je namijenjena svim uzrastima što je izrazito pozitivno i pohvalno. To omogućava svakoj osobi koju zanima Egipat i Egipatska zbirka da

---

<sup>101</sup> Informacija voditeljice Pedagoškog odjela AMZ-a Zorice Babić, 20. 10. 2020.

<sup>102</sup> Idem.



nauči nešto novo te da stekne dragocjeno iskustvo. Radionica je vrlo interaktivna, dinamična, jasno strukturirana i dobro organizirana. S obzirom na te kvalitete i mnoge dobre strane, ne čudi da je izrazito popularna dugi niz godina. Dosta je dobro osmišljena, no zbog vremenskog ograničenja na 60 minuta ne uključuje sve što bi se njome moglo obuhvatiti, primjerice, u radionicu bi se mogla uključiti priča o tome kako su mnogi hijeroglifi zapravo simboli životinja te kroz to objasniti koliko su životinje bile važne za kulturu i život u Egiptu. Osim toga, moglo bi se i istaknuti koje su to životinje i koje je točno bilo njihovo značenje te kako su ih drevni Egipćani doživljavali. Ne bi škodilo sudionicima objasniti i značenje kartuša budući da to može biti vrlo interesantno i poučno, a svakako bi bilo zgodno na kraju radionice svakom sudioniku pokloniti abecedu hijeroglifa kao uspomenu i kao podsjetnik na ono što su naučili na radionici. Glavna svrha tih ideja je težnja k tome da sudionici što više nauče iz radionice te da dobiju što širu sliku o egipatskom društvu. Bilo bi dobro da se produži trajanje radionice da bi se navedene ideje mogle u nju implementirati.

Druga radionica, „Egipatska piramida” je poprilično kvalitetna budući da obrađuje tematiku piramida koja je djeci uglavnom interesantna zbog svoje mistike i čestih vizualnih prikaza. Dobro je što se djeci kroz radionicu približavaju piramide, budući da su one iznimno važne za cjelokupnu egipatsku kulturu i civilizaciju. Upravo takva radionica može privući dosta učenika i mišljenja sam da je bila odlična ideja posvetiti jednu od radionica piramidama. Sudjelovanjem u toj radionici djeca mogu uvidjeti koliko ogromnu ulogu je u životu Egipćana imala religijska komponenta, ali i koliko su faraoni bili štovani u egipatskom društvu. Pitanja na koja bi djeca kroz radionicu trebala dobiti odgovor su: „Kako su se gradile piramide?” i „Čemu su sve piramide služile?”. Budući da su pitanja kontroverzna i na njih ne postoje jednostavni odgovori, valjalo bi sudionicima napomenuti da na svako pitanje ne mora postojati samo jedan točan odgovor, već da postoji više interpretacija.<sup>103</sup> Pitanja bi mogla biti i drukčije sročena, primjerice „Možemo li sa sigurnošću i preciznošću objasniti kako su Egipćani izgradili piramide i zašto?”, „Koliko vremena je bilo potrebno za izgradnju jedne piramide?”, „Tko je naručivao gradnju piramida, a tko ih je gradio i zašto?” i „Kako se dobavljaio materijal od kojeg su građene piramide i koji je to materijal?”, što bi pridonijelo već visokoj kvaliteti, originalnosti, svrsi i poučnosti radionice.

U trećoj radionici, naziva „Faraonska kruna”, pitanja su: „Što je sve značio jedan faraon ili faraonka u drevnom Egiptu?” i „Kako su se ostali stari Egipćani odnosili prema njima?”.

---

<sup>103</sup> Miklošević 2010, 203.

Konstruirana su na izvrstan način jer naglašavaju ono najvažnije što učenici trebaju znati o položaju faraona u egipatskom društvu i o odnosu ostalih Egipćana prema njima. Jako je dobro što su glavna tema jedne od radionica faraoni jer su oni ipak bili u centru zbivanja u starom Egiptu te se velik dio života vrtio oko njih. Preko ove radionice djeca to mogu jasno razumjeti te izvući vlastite zaključke o egipatskom društvu. Držim da je to najkonkretnija i najkorisnija radionica od trenutno aktivnih budući da se kroz nju objašnjava značenje faraona u drevnom Egiptu i njihov odnos sa drugim Egipćanima, što svakako može biti od velike pomoći u razumijevanju cjelokupnog načina života i ponašanja drevnih Egipćana. Radionica bi se mogla unaprijediti pitanjima poput „Jesu li se faraoni družili sa ostalim Egipćanima?“, „Što je predstavljala faraonska kruna?“, „Jesu li se faraoni poistovjećivali sa bogovima i zašto?“ te „Kako je izgledao jedan običan dan u životu faraona?“. Predložena pitanja bi imala svrhu proširivanja znanja kod učenika te omogućavanje detaljnijeg uvida u temu onima koji o njoj žele znati više.<sup>104</sup> Naravno, kako bi se sva ta pitanja stigla na bilo koji način uklopiti u radionicu, bilo bi dobro da duže traje.

U Egipatske pakete proslave rođendana uklopljene su već postojeće radionice. Smatram, inače, da su ti paketi za proslave rođendana jako dobra ideja budući da se djeca istovremeno mogu i zabavljati i educirati te im to pruža priliku da uče kroz iskustvo. Također, mislim da lakše mogu zapamtiti nove informacije na taj način te da će se uvijek s radošću sjećati onoga što su naučili na rođendanskoj proslavi. Smatram da bi ih se moglo proširiti slikovitim i kvalitetnim predstavljanjem prehrane drevnih Egipćana, poglavito zbog kruha koji je sigurno uključen u rođendanski jelovnik, a koji su Egipćani najviše jeli.

Postojeće radionice i edukacijski programi su korisni i inovativni te su prikladno prilagođeni dobnim skupinama. Smatram da bi se s vremenom mogli dodatno proširiti sadržajima, da bi im se moglo produžiti trajanje te se naći način da se sudionicima omogući besplatno pohađanje.

Te radionice i edukacijski programi vezani uz Egipatsku zbirku su u podjednako mjeri zastupljeni kao i oni vezani uz Prapovijesnu, Antičku i Srednjovjekovnu zbirku AMZ-a. To je važno napomenuti kako bi se naglasila ujednačenost u ponudi Muzeja, iako valja istaknuti da su uz Srednjovjekovnu zbirku vezane dvije postojeće radionice, dok su uz ostale zbirke vezane po tri postojeće radionice.<sup>105</sup> Ipak, može se reći da su sve zbirke približno podjednako zastupljene, što pridonosi raznolikosti ponude Muzeja i pruža priliku učenicima da odaberu ono

---

<sup>104</sup> Milutinović 2010, 211.

<sup>105</sup> AMZ 2020e (datum pristupa 11. 6. 2020.)

što ih najviše zanima. Arheološki muzej u Zagrebu nesumnjivo ima najbogatiju ponudu edukacijskih programa i radionica vezanih uz Egipatsku zbirku u odnosu na ostale muzejske institucije u državi. To nije nimalo iznenađujuće obzirom na fundus kojim Muzej raspolaže, a kroz povijest je Egipatska zbirka postajala sve zastupljenija u ponudi Muzeja. Kako se Zbirka povećavala, mogućnosti su bile sve veće te je bilo više prostora za osmišljavanje novih i raznovrsnih programa i radionica vezanih uz istu. Egipatska zbirka AMZ-a jedna je od najraznovrsnijih i najvećih u Srednjoj Europi te kao takva nesumnjivo može poslužiti kao izvor ideja za još mnoge radionice i edukacijske programe koji bi u budućnosti obogatili ponudu Muzeja.

Naposljetku, smatram da je Zagrebačka egiptološka škola dobro koncipirana i kvalitetno strukturirana, a vode ju vrhunski i stručni predavači te polaznici imaju mogućnost steći mnoga znanja o starom Egiptu. Odlično je što su zastupljeni i jezik i mitologija i dinastijska povijest zato što je spektar informacija vrlo širok te polaznici zato mogu dobiti skoro kompletnu sliku o egipatskoj civilizaciji. Siguran sam da bi se mogla na sličan način osmisliti i egiptološka škola za školsku djecu u kojoj bi sadržaj i forma bili slični uz određene prilagodbe koje bi omogućile da djeci bude zabavno i poučno uz smanjeni opseg informacija.

## **7. PRIKAZI ŽIVOTINJA U EGIPATSKOJ ZBIRCI ARHEOLOŠKOG MUZEJA U ZAGREBU, SIMBOLIKA ŽIVOTINJA U EGIPATSKOJ CIVILIZACIJI I PRIJEDLOG ZA NOVI EDUKACIJSKI PROGRAM**

Nastojao sam osmisliti novi edukacijski programi vezan uz Egipatsku zbirku Arheološkog muzeja u Zagrebu koji uključuje predstavljanje životinja učenicima petog razreda osnovne škole, a kako bi to bilo moguće prvo svakako valja analizirati na kojim su sve artefaktima, na koji način i u kojoj mjeri životinje prikazane. Prikazi životinja koje simboliziraju božanstva činili su mi se najboljom platformom za to. Uz detaljno istraživanje njihovih prikaza i značenja moguće je doći do mnogo spoznaja koje se mogu iskoristiti za kreativne ideje koje je moguće upotrijebiti u nastavnom procesu.

Stoga ću, prije negoli predložim novi program, predstaviti životinje prema razredima kako bi bilo preglednije, ali i kako bi se jasnije prikazalo koje su životinje i zašto Egipćanima bile važne te koliko i zašto su pojedine životinje bile rasprostranjene u drevnom Egiptu kada se u obzir uzmu klimatsko - geografske karakteristike doline Nila. Naravno, u obzir će se uzeti samo razredi životinja prikazani u Egipatskoj zbirci Arheološkog muzeja u Zagrebu, a to su sisavci, ptice, gmazovi, vodozemci i kukci. To će prethoditi prezentiranju konkretne ideje o uključivanju prikaza životinja u novi edukacijski program.

## 7. 1. SISAVCI

Sisavci su najzastupljenija skupina životinja na prikazima u Egipatskoj zbirci. Nalazim ih ukupno šezdeset, a spadaju u deset različitih vrsta. Egipćani su ih koristili u prehrani, medicini, zabavi, ali i kao kućne ljubimce.<sup>106</sup> Egipćani nisu bili svjesni njihovog postojanja kao skupine, već su gledali na njih kao pojedinačne vrste od kojih je svaka imala poneke kvalitete i karakteristike, a tumačili su ih na različite načine.

**Pavijani**, poznati i pod imenom babuni su najčešći sisavci u Zbirci. Prikazani su čak 20 puta, počevši sa žrtvenikom božanstvu iz Hermopola gdje se nalaze dva pavijana na uglovima te imaju ulogu čuvara žrtvenika.<sup>107</sup> To je tzv. grivasti pavijan, vrsta koja i dan danas živi na tom području. U egipatskoj mitologiji su pavijani najčešće bili povezani sa Suncem, točnije uglavnom ih se prikazivalo ili kako štiju Sunce ili su predstavljali boga Tota.

Nadalje, pavijan je prikazan na pogrebnoj steli Đehuti - hestua, gdje je po svemu sudeći prinesen na dar budući da ga čovjek drži na uzici dok pavijan sjedi ispod stola, iako se to ne može sa stopostotnom sigurnošću utvrditi.<sup>108</sup> Na sarkofagu žene Šepenun su pak prikazana četiri Totova pavijana koji pozdravljaju Sunčevu barku<sup>109</sup>, čime se naglašava njihova uloga u zagrobnom životu. Na sarkofazima i u prikazima božanstva se životinje nisu mogle naći bez da je za to postojao dobar razlog, točnije ako u egipatskoj kulturi i životu nisu imale neki istaknut značaj, što su pavijani svakako imali iako su rijetko u prvom planu kada se spomenu životinje u drevnom Egiptu budući da nisu toliko poznati i atraktivni kao neki drugi sisavci.<sup>110</sup>

Idući prikaz pavijana nalazi se na hipokefalu, okruglom disku napravljenom od kartonaže za koji su Egipćani vjerovali da zagrijava tijelo mrtvaca i koji je bio dio pogrebne opreme, na kojem četiri pavijana okružuju boga Amona i štiju ga podignutih ruku.<sup>111</sup> Pavijani su prikazani i na kanopskim vazama gdje predstavljaju jednog od duhova koji štite dijelove tijela.<sup>112</sup> Duh pavijana se zove Hapi i on štiti pokojnikova pluća, a prikazan je u obliku pavijanove glave na čak osam poklopaca kanopskih vaza. On je u egipatskoj mitologiji jedan od četvorice Horusovih

---

<sup>106</sup> Osborn 1998, 5.

<sup>107</sup> Uranić 2007, 62.

<sup>108</sup> Idem, 65.

<sup>109</sup> Idem, 91.

<sup>110</sup> Osborn 1998, 27.

<sup>111</sup> Uranić 2007, 104.

<sup>112</sup> Uranić 2005, 43.

sinova koji štite organe pokojnika, a od te četvorice trojica su zoomorfna.<sup>113</sup> Posljednji prikaz pavijana u Zbirci nalazi se na amuletu koji sadrži reljefni prikaz pavijanove glave iz profila.<sup>114</sup>

Sisavac koji je nakon pavijana najzastupljeniji u Zbirci je jedna od najčešćih i djeci najbližih životinja - **mačka**. Ona je kroz Zbirku prikazana 11 puta, a dokaz za to da su ju Egipćani jako štivali je to da je u njihovoj mitologiji postojala Bastet, božica - mačka. Interesantno je da je Bastet prvotno bila lavlja božica, no s vremenom je postala božica mačka te je imala i pozitivnu i negativnu stranu svoje naravi. To znači da je ponekad prikazivana kao opasna i okrutna, a ponekad kao brižna božica majka, medicinska sestra faraona i zaštitnica mrtvih.<sup>115</sup>

Vjeruje se da se Bastet prestala prikazivati kao lavica zato što je njezina narav bila relativno blaga te joj je više odgovarao mačji karakter, a u najvećem broju slučajeva prikazana je kao žena sa mačjom glavom.<sup>116</sup> Središte njezinog kulta bio je grad Bubastis koji se nalazio u istočnoj delti Nila, a na tom području još uvijek postoje ostaci hrama posvećenog upravo njoj. Interesantno je pripomenuti i da su amuleti sa prikazima mačaka i mačića bili izrazito omiljeni Novogodišnji pokloni za koje se vjerovalo da štite od mračnih sila i zle sreće, ali i da donose plodnost budući da je Bastet bila božica plodnosti te su stoga Egipćani vrlo rado jedni drugima darovali takve amulete.<sup>117</sup>

Dvije statuete upravo te božice sa mačjom glavom su dio Egipatske zbirke, uz tri statuete mačke koja predstavlja samu božicu.<sup>118</sup> Također, postoji i glava mačke za koju se pretpostavlja da je bila dio kipa posvećenog božici Bastet<sup>119</sup> te postolje na čijim uglovima sjede četiri mačića.<sup>120</sup> Osim toga, među četiri životinjske mumije iz Egipatske zbirke Arheološkog muzeja u Zagrebu nalazi se i mumija mačke.<sup>121</sup> U egipatskoj mitologiji Bastet je između ostaloga bila božica plodnosti, trudnoće, djece, umjetnosti i glazbe, što su izrazito važni životni aspekti te se prema tome može zaključiti koliko su poštovanje Egipćani imali prema mačkama.<sup>122</sup>

---

<sup>113</sup> Wilkinson 2003, 193.

<sup>114</sup> Uranić 2007, 233.

<sup>115</sup> Wilkinson 2003, 177.

<sup>116</sup> Te Velde 1980, 79.

<sup>117</sup> Porcier, Ikram, Pasquali 2019, 44.

<sup>118</sup> Uranić 2007, 54.

<sup>119</sup> Monnet Saleh 1970, 65.

<sup>120</sup> Idem 66.

<sup>121</sup> Uranić 2007, 106.

<sup>122</sup> Wilkinson 2003, 174.

Sedam **krava** u Zbirci prikazano je na jednom predmetu, točnije na fragmentu iz knjige mrtvih Pesger - Khonsua te na tom fragmentu predstavljaju razine neba.<sup>123</sup> Osim Hator, postojala su mnoga božanstva koja su se prikazivala u obliku krava, a neka od najpoznatijih su Bat, Hesat i Mehet – Weret. Krave su bile izrazito štovane, zbog aspekta plodnosti, snage i moći, poput bikova. Hesat je bila majka Apisova bika, koji se pojavljuje u Egipatskoj zbirci. Egipćani su je izuzetno cijenili budući da su vjerovali da je hraniteljica svijeta, točnije da mlijekom opskrbljuje cijelo čovječanstvo, a smatralo se da može isto učiniti i sa pivom.<sup>124</sup> Što se tiče Mehet - Weret, nema konkretnih dokaza da je imala svoj zaseban kult, ali je njezina simbolika stvaranja i ponovnog rađanja bila znakovita te su je poglavito zbog toga Egipćani često prikazivali na raznim pogrebnim reljefima i spominjali u tekstovima vezanim za smrt.<sup>125</sup>

**Bik** je, poput krave, jedna od jako zastupljenih i često prikazivanih životinja kod Egipćana, u Zbirci je prikazan 6 puta. Postoje dvije statuete svetog Apisova bika<sup>126</sup>, jednog od najvažnijih egipatskih božanstava.<sup>127</sup> Prema Herodotovim zapisima „Egipćani su Apisa uvijek prikazivali crnog, sa posebnim šarama po tijelu i upadljivo račvastim repom.“<sup>128</sup> Interesantno je što je prema mitologiji Apis rođen kao krava koju je zatim oplodio bog Ptah te je između ostaloga simbolizirao snagu i plodnost. Prema mitologiji se nakon smrti Apis spojio sa Ozirisom te se iz tog razloga on ponekad naziva Ozirisovim *ba*, a vjerovalo se da je u zagrobnom životu bio zadužen za mljevenje žita.<sup>129</sup>

Amuleti Apisa su relativno rijetki, a njegovi prikazi su skoro uvijek u obliku bika što je slučaj i u Egipatskoj zbirci Arheološkog muzeja u Zagrebu, dok je zabilježeno tek nekoliko prikaza čovjeka sa bikovom glavom. Što se tiče Apisovog kulta, na Kamenu iz Palerma je zabilježeno da njegovi počeci sežu još u prvu dinastiju, a središte je bio Memfis gdje je kult bio izrazito jak i odakle se širio.<sup>130</sup> Ako je vjerovati Herodotovim zapisima, „Egipćani su poštivali tradiciju ubijanja Apisovog bika nakon što je on napunio 25 godina života.“<sup>131</sup> Žrtvovanje se obavljalo usporedno sa velikom svečanom ceremonijom koja je završena balzamiranjem i pokapanjem

---

<sup>123</sup> Uranić 2007, 196.

<sup>124</sup> Idem, 174.

<sup>125</sup> Richards 2005, 100.

<sup>126</sup> Uranić 2007, 50.

<sup>127</sup> Wilkinson 2003, 170.

<sup>128</sup> Hdt. II, 99.

<sup>129</sup> Richards 2005, 96.

<sup>130</sup> Idem, 172.

<sup>131</sup> Hdt. II, 98.

bika u velikom granitnom sarkofagu.<sup>132</sup> Prema nekim izvorima, za Apisovim bikom su Egipćani tugovali u istoj mjeri kao za faraonom<sup>133</sup>, što je najočitiiji pokazatelj njegove vrijednosti iz perspektive Egipćana. Osim Apisovog bika, postojalo je još dosta božanstava vezanih uz tu životinju, a neka od poznatijih su Buhis i Mnevis.

Na pogrebnoj steli Akua su prikazane bikove noge.<sup>134</sup> Na dva hipokefala je bik prikazan u donjem dijelu, a na jednom fragmentu hipokefala je na gornjem dijelu vidljiva njegova vinjeta.<sup>135</sup>

Iduća životinja, **čagalj**, prikazan je u Zbirci 4 puta, od čega 3 puta u obliku duha Duamutefa, zaštitnika želuca i to na kanopskim vazama<sup>136</sup>. On je, kao i Hapi, jedan od Horusovih sinova koji štite organe pokojnika te su zato prikazani na kanopskim vazama.<sup>137</sup> Još je jednom čagalj prikazan na pločici, ali to nije Duamutef, već obični žuti čagalj.<sup>138</sup>

Čagalj je također bio poprilično zastupljen u egipatskoj mitologiji te postoji više božanstava koja se s njim povezuju, a najznačajnija su Anubis, Inpu, Sed i Wepwawet. Anubis je naravno najzastupljeniji i najvažniji, budući da je on uz Ozirisa jedan ključnih bogova vezanih uz zagrobni život. Anubisov kult je bio iznimno jak, a središte mu je bilo u gradu Kinopolu, što u prijevodu znači „grad pasa.“<sup>139</sup> Prikazivao se svugdje, a i amuleti s njegovim likom bili su izrazito uobičajena pojava, kao i statuete.<sup>140</sup>

Za razliku od Anubisa, Sed i Wepwawet su zasigurno bogovi čagljevi budući da je taj izgled u prikazima puno više definiran kod njih, a na kamenu iz Palerma postoji dio teksta koji ukazuje na to da je Wepwawet zapravo naslijedio Seda i preuzeo njegov kult.<sup>141</sup> Valja napomenuti da je njihov kult najizraženiji i najrašireniji bio u gradu Abidosu, a isticalo se i kako oni djeluju na jugu, a Anubis na sjeveru Egipta.<sup>142</sup> Treba naglasiti da su kultovi svih tih bogova koji su vezani uz čaglja ponajprije bili usmjereni na zagrobni život te je čagalj jedna od životinja koja ima najveću simboliku što se tiče tog segmenta egipatske religije i mitologije.

---

<sup>132</sup> Hdt. II, 99.

<sup>133</sup> Richards 2005, 97.

<sup>134</sup> Uranić 2007, 77.

<sup>135</sup> Idem, 105.

<sup>136</sup> Idem, 126.

<sup>137</sup> Wilkinson 2003, 194.

<sup>138</sup> Uranić 2007, 234.

<sup>139</sup> Wilkinson 2003, 189.

<sup>140</sup> Idem, 190.

<sup>141</sup> Idem.

<sup>142</sup> Idem, 192.



Kao i čagalj, **ovan** je u Zbirci prikazan 4 puta, ali na istom artefaktu, točnije u središnjem dijelu hipokefala na kojem je bog Amon okružen sa 4 ovnujske glave.<sup>143</sup> Postojala su mnoga božanstva vezana uz ovna, a neka od najistaknutijih su Khnum, Heryshef, Kherty i Banebdjedet. Od spomenutih se najviše izdvaja Khnum, koji je povezan sa Nilom te sa stvaranjem života<sup>144</sup>, a središte kulta mu je bilo u Elefantini. Interesantno je da se smatralo da je on *ba* Geba i Ozirisa, a prikazivao se najčešće sa glavom ili samo rogovima ovna i ljudskim tijelom.<sup>145</sup>

**Ihneumon** je prikazan tri puta: na jednoj su statui dva, a na drugoj jedan primjerak navedene životinje.<sup>146</sup> Ihneumon je životinja koja je posvećena bogu sunca Ra, ali je dosta mistična te je bila poprilično obožavana među Egipćanima.<sup>147</sup> To je egipatska vrsta mungosa, a djeci bi svakako mogla biti zanimljiva budući da nije toliko poznata.

Sa tom životinjom povezana je božica Mafdet koja je prikazivana upravo kao neka vrsta mungosa, što je upravo i ihneumon. Vjerovalo se da je ona vrlo krvoločna te da uvijek pobjeđuje u borbama sa zmijama i škorpionima, što je izuzetno zgodno povezati sa današnjim mungosima. Ponekad je prikazivana kao neka vrsta mačke ili cibetka, a povezivalo ju se i sa kažnjavanjem i okrutnošću.<sup>148</sup>

**Lav** je prikazan u 3 artefakta Zbirke, kip božice Sekhmet<sup>149</sup>, egida s glavom Sekhmet koja je djelomično oštećena.<sup>150</sup> Ti prikazi Sekhmet svakako su zanimljiv za proučavanje kroz prizmu razmišljanja što su Egipćanima predstavljali taj lav i ta božica, uzevši u obzir da je upravo ona bila najvažnije božanstvo lava za Egipćane od mnogih koja su štovali.<sup>151</sup> Treći predmet je kip božice Taueret s lavljim udovima, o kojoj će biti riječi u zasebnom poglavlju (vidi str. 41).

Ona je imala takoreći dvostruku osobnost, Egipćani su vjerovali da je s jedne strane opasna i destruktivna za okolinu, a da s druge ima posebne ljekovite moći i da je zaštitnica. Od ranih razdoblja smatralo ju se kćeri boga Ra te je to jedan od glavnih razloga zašto je uživala toliko povlašten status u egipatskoj mitologiji.<sup>152</sup> Vjerovalo se da može zaštititi faraone, a često ju se povezivalo sa Hator, Mut i Bastet. Sjedište kulta joj je bilo u Memfisu, ali štovali su ju u

---

<sup>143</sup> Uranić 2007, 105.

<sup>144</sup> Nardo 2001, 25.

<sup>145</sup> Wilkinson 2003, 194.

<sup>146</sup> Uranić 2007, 57.

<sup>147</sup> Porcier, Ikram, Pasquali 2019, 88.

<sup>148</sup> Idem, 197.

<sup>149</sup> Uranić 2007, 61.

<sup>150</sup> Idem, 243.

<sup>151</sup> Wilkinson 2003, 181.

<sup>152</sup> Jovanović i Vladović 2015, 13.

mnogim drugim područjima što je vidljivo iz toga što jako puno hramova posvećenih upravo njoj postoji po cijeloj zemlji.<sup>153</sup>

Iako je Sekhmet najvažnija, lavljih božanstava ima izrazito puno, a samo neka koja treba spomenuti su Tefnut, Seret, Ruty, Pakhet i Shesmetet.

**Tele** je u Egipatskoj zbirci prikazano jednom. To je kip žrtvenog teleta napravljen od drveta. Noge su mu vezane i spremno je za žrtvovanje.<sup>154</sup>

Posljednji sisavac koji je prikazan u Egipatskoj zbirci Arheološkog muzeja u Zagrebu je najpoznatija egipatska vrsta, a to je **nilski konj** koji je upravo i nazvan po rijeci esencijalnoj za život Egipćana. On je prikazan samo na amuletu u obliku božice Taueret, koja ima glavu nilskog konja.<sup>155</sup> Nilski konj je svakako jedan od simbola Egipta te je impresivna i fascinantna životinja, a kao takva je nesumnjivo poprilično adekvatna za uključivanje u edukacijske i nastavne programe.

---

<sup>153</sup> Wilkinson 2003, 182.

<sup>154</sup> Idem, 209.

<sup>155</sup> Idem, 238.

## 7. 2. PTICE

Treća najmnogobrojnija skupina su ptice koje pripadaju trima vrstama, a to su sokol, ibis i ptica benu - egipatska verzija feniksa.

**Sokol** je prikazan čak 21 put, što ne čudi obzirom da su ga od ranih vremena Egipćani štovali kao boga Hora i smatrali da njegove oči predstavljaju Sunce i Mjesec, a krila zvijezde.<sup>156</sup> Sokol je bio i simbol kralja u ranom dinastičkom periodu<sup>157</sup>, što dovoljno govori o razini poštovanja koju su Egipćani prema njemu uspostavili.

Horus je nesumnjivo jedno od najstarijih i najznačajnijih egipatskih božanstava, najvjerojatnije prikazan već na Narmerovoj paleti. Primjerice, njegove oči koje su simboli Sunca i Mjeseca često su bile dijelovi privjesaka od lapis - lazulija te su smatrane amajlijama.<sup>158</sup> Mora se naglasiti da je on i bog neba i bog sunca te sin Ozirisa i Izide, a njegov kult je u vremena Starog Kraljevstva bio stacioniran u Hierankopolisu zajedno sa mnogim drugim božanstvima sokola.<sup>159</sup> Naravno, osim Horusa postoji još mnogo sokolskih božanstava kao što su Montu, Nemty i naravno jedan od najznačajnijih egipatskih bogova uopće – bog sunca Ra.

Od 21 prikaza sokola u Zbirci, prvi se nalazi na žrtveniku božanstvu iz Hermopola gdje su na uglovima žrtvenika dva sokola, jedan sa svake strane.<sup>160</sup> Zatim je sokol prikazan na sarkofagu žene Šepenun, gdje je prikazan na stopalima i pretpostavlja se da označava prisutnost duše *ba* i sposobnost njezina kretanja, budući da se ta duša obično prikazuje u obliku ptice.<sup>161</sup> Nadalje, na sarkofagu Kaipamau prikazane su Izida i Neftida u obličju dva jastrebova krila te sokolski bog u letu.<sup>162</sup> Idući prikaz sokola, točnije prikaz dvije sokolske glave nalazi se na gornjem dijelu pogrebnog platna koje se stavljalo mumiji na prsa.<sup>163</sup> Jedan od četvorice Horusovih sinova zaštitnika organa u kanopama je i Kebehsenuf, duh u obliku sokola koji se unutar Zbirke pojavljuje 5 puta na poklopcima kanopa i 3 puta na kanopama. Kebehsenuf je štitio crijeva, a dosta je relevantno napomenuti da su prikazi njega i ostalih Horusovih sinova na kanopama nerijetko izrađeni sa puno detalja te se kod njihovog prikazivanja isticala kvaliteta i važnost

---

<sup>156</sup> Idem, 200.

<sup>157</sup> Wilkinson 2003, 201.

<sup>158</sup> Uranić 1990, 185.

<sup>159</sup> Pinch 2004, 37.

<sup>160</sup> Uranić 2007, 62.

<sup>161</sup> Idem, 91.

<sup>162</sup> Gorenc 1979, 14.

<sup>163</sup> Uranić 2007, 104.

umjetničkog izražavanja.<sup>164</sup> Prikaz sokola nalazimo i u Knjizi mrtvih Di-Khons-tjaua, gdje je bog Ra prikazan u obliku čovjeka s glavom sokola,<sup>165</sup> ali i na drvenoj steli Nekhem-Muta gdje je prikazan bog u obliku mumije s glavom sokola.<sup>166</sup> Sokol je prikazan i na jednoj od pločica iz Zbirke i to sa gornje strane,<sup>167</sup> ali i na jednom pečatu. Taj pečat je napravljen u obliku dva sokola te je mogao služiti i kao privjesak, a na njemu su prikazana dva sokola djelomično oštećenih glava te oni predstavljaju boga Montua.<sup>168</sup>

Nakon sokola, valja istaknuti **ibisa** koji je u Zbirci prikazan 5 puta. Ibis je bila sveta ptica boga Tota, zaštitnika mudrosti i pisanja.<sup>169</sup> Bog Tot se ponekad prikazivao s ibisovom, a ponekad s pavijanovom glavom.<sup>170</sup> Totove vrline i kvalitete preslikane su i na ibisa kao životinju te je on stoga i bio toliko cijenjen i štovan. Centar Totova kulta bio je u Hermopolisu, iako je kult bio raširen u mnogim područjima zemlje. Primjerice, u nekropoli Tuna el – Gebel nađena su mumificirana tijela nekoliko tisuća ibisa i pavijana, kao i na nekoliko drugih lokacija.<sup>171</sup>

Egipćani su ibise i mumificirali kada god je to bilo moguće kako bi na taj način potvrdili njihovu nemalu religijsku, društvenu i životnu ulogu te je upravo ibis jedna od najčešće mumificiranih životinja u drevnom Egiptu.<sup>172</sup> Tako je i u Egipatskoj zbirci Arheološkog muzeja u Zagrebu mumija ibisa jedna od 4 životinjske mumije u Zbirci.<sup>173</sup> Postoje i 4 brončana kipa ibisa, od kojih samo na jednom nije oštećen ibisov kljun.<sup>174</sup>

Posljednja ptica koja se pojavljuje u Egipatskoj zbirci je ptica **benu**, egipatska verzija Feniksa. Ona se prikazuje 4 puta, a prvi slučaj je kalup ptice Benu kojem je namjena bila lijevanje lika ptice Benu te je u njega on i urezan.<sup>175</sup> Benu je bila sveta ptica Sunca, a predstavljala je bogove Ra, Atuma i Ozirisa.<sup>176</sup> To je ptica koja je nalikovala današnjoj čaplji ili drugim inačicama močvarnih ptica. Egipćani su je uspoređivali sa Suncem te su vjerovali da se svaki dan ponovno

---

<sup>164</sup> Uranić 2002, 199.

<sup>165</sup> Uranić 2007, 196.

<sup>166</sup> Idem, 200.

<sup>167</sup> Idem, 234.

<sup>168</sup> Idem, 242.

<sup>169</sup> Wilkinson 2003, 216.

<sup>170</sup> Idem.

<sup>171</sup> Richards, 112.

<sup>172</sup> Ikram 2005, 94.

<sup>173</sup> Uranić 2007, 106.

<sup>174</sup> Idem, 58.

<sup>175</sup> Idem, 30.

<sup>176</sup> Wilkinson 2003, 212.

rađa kao što Sunce svaki dan izlazi, što ju je učinilo simbolom dugog života i zbog čega ju se može okarakterizirati kao egipatsku verziju Feniksa.<sup>177</sup>

Izrađivalo se puno amuleta, vinjeta i sličnih predmeta sa likom ptice Benu, što ukazuje na njezinu neupitno veliku ulogu u kontekstu zagrobnog života.<sup>178</sup> Ta ptica se u Zbirci prikazuje i na fragmentu Knjige mrtvih Di-Khons-tjaua gdje se nalazi na barci koja plovi,<sup>179</sup> ali i na gornjoj strani dvaju pločica.<sup>180</sup> Često se prikazivala upravo na raznim amuletima, pločicama, reljefima i drugim nalazima u grobnicama egipatskih faraona, što svakako pokazuje koliko je bila važna i u kontekstu zagrobnog života.<sup>181</sup>

---

<sup>177</sup> Wilkinson 2003, 213.

<sup>178</sup> Te Velde 1980, 81.

<sup>179</sup> Uranić 2007, 196.

<sup>180</sup> Idem, 234.

<sup>181</sup> Richards 2005, 121.

### 7. 3. GMAZOVI

Od gmazova su u Egipatskoj zbirci prikazani zmija, krokodil i gušter, iako u vrlo maloj mjeri, točnije u zbroju ima samo 5 artefakata sa kojima su povezani. Navedene životinje su svakako zauzimale važno mjesto u životu drevnih Egipćana, pogotovo u mitologiji, no igrom slučaja u Egipatskoj zbirci nisu previše zastupljene.

**Zmija** je prikazana 3 puta na dva različita mjesta. Prvi slučaj je u jednom fragmentu Knjige mrtvih u kojem su prikazane dvije zmijske, u središnjem dijelu jedna koja vuče Sunčevu barku, a iznad nje druga koja ima krila i na kojoj jaše bog Sokar.<sup>182</sup> Na drvenoj steli Nekhem-Muta prikazana je kobra omotana oko solarne ploče.<sup>183</sup>

U egipatskoj mitologiji postojala su mnoga božanstva povezana sa zmijskim, uglavnom kobrama. Primjerice, božica Wadjet koja se u pravilu prikazivala u obliku kobre jedno je od najstarijih egipatskih božanstava. Za nju se vjerovalo da je božica Donjeg Egipta, njezino ime znači „zelena“, što se može odnositi ili na njezinu boju ili na činjenicu što se povezivala sa deltom Nila, što je i jedno od staništa kobre.<sup>184</sup> Što se tiče njezinog kulta, središte mu je bilo u gradu poznatom po nazivu Buto koji se nalazio u delti Nila, a imao je i jako dugu tradiciju te se božica uglavnom spominjala u kontekstu zagrobnog života.<sup>185</sup> Njezin simbol je bio ureus, poznati motiv stilizirane i uspravljene kobre koju su faraoni nosili na kruni, što je tradicija zabilježena još u Starom kraljevstvu.<sup>186</sup>

Ureus je simbolizirao veliku moć, vlast i nedodirljivost te je to odličan primjer za razumijevanje ogromne uloge zmijske u životima drevnih Egipćana. Uz Wadjet, još neka od najistaknutijih i najštovanijih zmijskih božanstava bila su Apofis, Mehen i Meretseger.

**Krokodil** je bez sumnje jedna od najpoznatijih egipatskih životinja, no kroz Zbirku ga nalazimo samo 2 puta. Od 4 mumije životinja u Zbirci, jedna je upravo mumija krokodila,<sup>187</sup> a prikazan je i na amuletu u obliku božice Taueret koja ima leđa i rep krokodila.<sup>188</sup> Krokodil je nesumnjivo jedna od najopasnijih i najimpresivnijih egipatskih životinja te je imao važnu religijsku i mitološku ulogu, a Egipćani su se prema njemu odnosili sa strahopoštovanjem.<sup>189</sup> Često ih se

---

<sup>182</sup> Uranić 2007, 197.

<sup>183</sup> Idem, 200.

<sup>184</sup> Idem, 227.

<sup>185</sup> Idem, 228.

<sup>186</sup> Uranić 2002, 111.

<sup>187</sup> Uranić 2007, 106.

<sup>188</sup> Idem, 238.

<sup>189</sup> Jovanović i Vladović 2015, 31.

prikazivalo kroz mješavinu više životinja, a takva je i božica Taueret koja je prikazana u Egipatskoj zbirci Arheološkog muzeja u Zagrebu (vidi str. 41).

Postojao je i krokodilski bog Sobek, kojeg su Egipćani poštovali na najširem području od svih ostalih krokodilskih bogova tako da je on zapravo bio najzastupljeniji i najprikazivaniji bog vezan uz krokodile, a valja pripomenuti da je i njegovo ime značilo upravo krokodil.<sup>190</sup> Interesantno je da su svi Sobekovi hramovi između ostaloga sadržavali bazene u kojima su živjeli krokodili koje se nakon smrti mumificiralo.<sup>191</sup> Mnogi Egipćani su nosili i amulete koji su prikazivali krokodile kako bi ih zaštitili te su se krokodili podosta puta prikazivali i na zagrobnoj opremi, što je pokazatelj da su imali veliku ulogu i u svakodnevnom i u zagrobnom životu.

Posljednji gmaz kojeg je moguće naći u Egipatskoj zbirci je **gušter**, ali on nije prikazan niti na jednom artefaktu, već postoji samo njegova mumija koja je jedna od 4 mumije u Zbirci.<sup>192</sup> Gušteri nisu niti izbliza toliko zastupljeni u egipatskoj mitologiji kao zmije i krokodili te se puno rjeđe spominju i njihovi prikazi su puno rjeđi, iako su oni najčešći i najrasprostranjeniji gmazovi na svijetu. Treba reći da su dosta česti bili amuleti s prikazom guštera koji su bili vezani uz neka manje poznata božanstva, ali ponajviše u razdoblju Novog kraljevstva.<sup>193</sup>

---

<sup>190</sup> Jovanović i Vladović 2015, 31.

<sup>191</sup> Ikram 2005, 44.

<sup>192</sup> Uranić 2007, 106.

<sup>193</sup> Porcier, Ikram, Pasquali 2019, 72.

#### 7. 4. VODOZEMCI

Jedina vrsta vodozemca koja je zastupljena u Zbirci je **žaba**, koja je prikazana 2 puta. Prvo je prikazana na žrtveniku božanstvu iz Hermopola na kojem stoji ispred čovjeka.<sup>194</sup> Ta žaba predstavlja jedno od božanstava kozmogonije iz Hermopola, točnije božica Heket. Ta božica zaštitnica djece i roditelja bila je jako štovana budući da su žabe Egipćanima simbolizirale plodnost i život.<sup>195</sup> U Zbirci je kipić žabe koji također predstavlja prethodno spomenuto božanstvo kozmogonije iz Hermopola za koji se pretpostavlja da je služio kao amulet.<sup>196</sup>

---

<sup>194</sup> Uranić 2007, 62.

<sup>195</sup> Te Velde 1980, 81.

<sup>196</sup> Uranić 2007, 241.



## 7. 5. SKARABEJI

U Zbirci je čak 46 prikaza **skarabeja**. Oni se dijele na skarabeje srca kojih ima 37 i na zasebne skarabeje kojih ima 9, no postoje i mnogi nizovi skarabeja ili skaraboidi kojima se ne može utvrditi točan broj.<sup>197</sup> Skarabeji srca spadaju u pogrebnu opremu budući da su se polagali u grobnice te je na njima bio napisan tekst koji je mijenjao srce i pomagao u uspješnom ulasku u zagrobni život.<sup>198</sup> Skarabeji su poznati po tome što su za Egipćane bili sveti kukci te su postojali mnogi bogovi koji su se prikazivali u obliku skarabeja.

Khepri je, primjerice bio vrlo moćan bog Sunca u obliku skarabeja te je predstavljao jedno od tri lica vječnog boga Sunca, a vjerovalo se da je jedan od tvoraca svijeta.<sup>199</sup> Zbog toga ga je moguće povezati i sa uskrsnućem, a što se tiče njegovih prikaza zgodno je istaknuti da su figurice koje su ga simbolizirale često izrađivane od lapis lazulija. Kroz to božanstvo vidimo da je skarabej bio izuzetno važan i za zagrobni život Egipćana, a taj maleni kukac Egipćane je fascinirao budući da od istoka prema zapadu kotrlja kuglicu izmeta u koju polaže svoja jaja te na taj način ne dopušta da se uništi sjeme novog života.<sup>200</sup>

Skarabeji su definitivno među najpoznatijim i najprikazivanijim egipatskim životinjama u svakom smislu te se može reći da su oni i jedan od simbola Egipta. Tome je tako, između ostaloga i iz razloga što su ih Egipćani jako često prikazivali u različitim oblicima i na različite načine te se njihovih prikaza može naći vrlo vjerojatno najviše od svih životinja u drevnom Egiptu, što dočarava i Egipatska zbirka Arheološkog muzeja u Zagrebu koja je jako bogata artefaktima skarabeja srca, skarabeja i skaraboida.

---

<sup>197</sup> Gorenc 1979, 29.

<sup>198</sup> Uranić 2007, 219.

<sup>199</sup> Wilkinson 2003, 230.

<sup>200</sup> Te Velde 1980, 77.

## 7. 6. TAUERET

Na kraju, izdvajamo već spomenuta božica Taueret budući da je prikazivana kao amalgam čak triju vrsta životinja: lava, krokodila i nilskog konja. To daje brojne mogućnosti za predstavljanje učenicima. Ta božica ima lavlje udove i šape, leđa i rep krokodila, glavu nilskog konja i grudi žene. Ona je zaštitnica trudnoće i porođaja<sup>201</sup>, a jedini artefakt u Egipatskoj zbirci je amulet u njezinom obliku.<sup>202</sup> Taueret se često povezuje sa Hator, ali i sa Setom kojeg simbolizira nilski konj. Uvijek se prikazuje sa ženskim grudima i trudničkim trbuhom, što ima smisla budući da simbolizira plodnost, a na prikazima većinom ima otvorena usta i pokazuje zube što se može povezati sa njezinom zaštitničkom ulogom.<sup>203</sup>

Iako se često prikazivala u raznim izdanjima i oblicima, Taueret je jedna od božica koja nije imala neki formalni kult. Može je se naći na mnogim amuletima, na odjeći i obući, dijelovima namještaja, priboru za jelo te igračkama i to još iz razdoblja Starog Kraljevstva.<sup>204</sup> Taueret je u svakom slučaju jedna od najintrigantnijih egipatskih božica, budući da prikazuje različite vrste životinja te samim time ima širu simboliku i značenje nego većina drugih bogova. Kao takva, može se jako dobro iskoristiti i u edukacijskim programima i u nastavi, budući da nesumnjivo predstavlja bogat i širok spektar simbolike u egipatskoj mitologiji.

---

<sup>201</sup> Uranić 2007, 219.

<sup>202</sup> Idem, 243.

<sup>203</sup> Wilkinson 2003, 185.

<sup>204</sup> Idem, 186.

## 7. 7. PRIJEDLOG ZA NOVI EDUKACIJSKI PROGRAM „ŽIVOTINJSKO CARSTVO U SVIJETU EGIPĆANA”

Uzevši u obzir da se na nastavi u školama vrlo rijetko obrađuje svakodnevni život Egipćana, a još rjeđe njihov odnos i stav prema životinjama u svakodnevnom životu zaključio sam da bi bilo podosta zgodno i originalno osmisliti edukacijski program vezan upravo uz prikaze i značenje životinja u starom Egiptu. Egipatska zbirka Arheološkog muzeja u Zagrebu za takvo što može idealno poslužiti, budući da sadrži mnogobrojne prikaze životinja te se kroz razgledavanje i proučavanje iste može zaključiti i spoznati mnogo toga o njihovoj ulozi u životima Egipćana.

Smatram da bi program vezan uz životinje bio iznimno interesantan, blizak i razumljiv učenicima petog razreda osnovne škole budući da se može napraviti na slikovit, zabavan i poučan način koji im može pružiti bolji uvid u način razmišljanja Egipćana od informacija o faraonima, bitkama i izgledu Egipćana. Tako sam osmislio ideju za edukacijski program naziva „Životinjsko carstvo u svijetu Egipćana”, koji je podijeljen na četiri etape, točnije učenici sudjeluju u njemu na četiri različite lokacije: u školi na nastavi, u Arheološkom muzeju u Zagrebu, kod kuće te u Zoološkom vrtu Zagreb. Svaka etapa bit će detaljno objašnjena i predstavljena u ovom poglavlju, a glavna nit vodilja je da učenicima istovremeno bude zabavno, zanimljivo i poučno te da spoznaju raznolikost životinja i probaju shvatiti koliko su one veliku ulogu igrale u životima Egipćana.<sup>205</sup>

### 7. 7. 1. Školski sat: Životinje u Egiptu

Edukacijski program bi bio koncipiran tako da bi započeo na nastavi, konkretno na satu kada bi učenici unutar nastavne teme *Civilizacije Starog Istoka* obrađivali nastavnu jedinicu *Društvo i svakodnevnica starog Egipta i Mezopotamije*. To su nazivi nastavne teme i jedinice prema *Kurikulumu nastavnog predmeta Povijest za osnovne škole i gimnazije* iz 2019. godine. To bi bio prvi sat nakon uvodnog sata o Egiptu na kojem bi učenici saznali osnovne informacije o egipatskoj civilizaciji.

Školski sat bi započeo kratkim uvodom koji bi učenike zainteresirao i motivirao za tematiku, a u kojem bi im se postavila pitanja poput: kakva je bila klima u drevnom Egiptu? Kako su se životinje u starom Egiptu mogle zaštititi od takve klime? Koje područje Egipta je pogodno za

---

<sup>205</sup> Idem, 84.

život? Znete li neku životinju koja je živjela na području drevnog Egipta? Gdje ste dosada vidjeli te životinje? Pomoću tih pitanja provjerilo bi se predznanje učenika te ono što su zaključili pomoću informacija sa prethodnog sata. Razgovor o klimi u Egiptu učenicima bi omogućio da vlastitim razmišljanjem zakluče na koji način su se životinje nosile sa takvim uvjetima. Isto bi se moglo primijeniti na ljude, točnije na donošenje zaključaka o tome kako su se oni nosili sa tim klimatskim uvjetima. To sve bi učenicima pomoglo da shvate međusobnu povezanost ljudi, životinja i klime u drevnom Egiptu te da si na taj način lakše predoče temeljne koncepte svakodnevnog života egipatske civilizacije. S druge strane, kada bi se učenicima dala prilika da povežu temu sata sa svakodnevnim životom, točnije sa time da su neke životinje već i vidjeli, to bi ih zainteresiralo za sat. Naravno, sat bi se odvijao uz geografsku kartu obzirom da je to alat koji pospešuje koncentraciju i pomaže u snalaženju u vremenu i prostoru<sup>206</sup>, ali i kako bi učenici mogli na njoj pokazati ono što je potrebno za odgovor na neko pitanje ili za isticanje nekog vlastitog zaključka.

Nakon uvodnog dijela sata, prešlo bi se na središnji u kojem bi se učenicima na prezentaciji prikazivale najprije fotografija jednog artefakta iz Egipatske zbirke Arheološkog muzeja u Zagrebu na kojem je prikazana određena životinja, a zatim fotografija današnjeg izgleda te iste životinje i tako 13 puta naizmjenice. Nakon svake fotografije iz muzeja učenike bi se pitalo neka pitanja, primjerice: znate li koja je to životinja? Čemu je služio artefakt na kojem je prikazana? Od kojeg materijala je artefakt izrađen? Kakva je veličina prikaza u usporedbi sa stvarnom životinjom? Kada učenici vide i fotografiju stvarne životinje, imali bi prostora za usporedbu te bi mogli uočavati sličnosti i različitosti predmeta na kojima su prikazane životinje i stvarnih životinja. Tada bi odgovarali na pitanja poput: Zašto su Egipćani u tolikoj mjeri prikazivali životinje? Izrađuju li današnji ljudi predmete koji prikazuju životinje u većoj, jednakoj ili manjoj mjeri nego Egipćani?

Uloga svih tih pitanja bila bi ponajprije da učenici shvate kakav je bio odnos Egipćana prema životinjama, koliko su ih cijenili, koliko se od životinja može naučiti i u nekim segmentima uvidjeti međuzavisnost njih i ljudi. To bi im pomoglo i da razumiju duh vremena te da na nekonvencionalan način promatraju i analiziraju jednu od najimpresivnijih civilizacija u povijesti. Također, kroz takvu tematiku i takav pristup učenici mogu prepoznati koliko su životinje važne za svijet koji nas okružuje i za njegovo funkcioniranje. Učenici bi time lakše mogli shvatiti egipatski svjetonazor, ali i povezati jednu drevnu civilizaciju sa današnjim

---

<sup>206</sup> Vizek Vidović et. al. 2013, 108.

modernim svijetom u kojem žive budući da bi se analizirale neke dodirne točke tih dvaju koncepata. Budući da bi se navedeni elementi života Egipćana povezali sa većom strukturom, točnije cjelokupnom egipatskom civilizacijom, učenici bi uspjeli steći konceptualno znanje o životu u drevnom Egiptu i o vrijednostima koje su Egipćani gajili. Tu je važan koncept uzroka i posljedica, budući da on korelira sa Kurikulumom iz 2019. Tome je tako budući da se u Kurikulumu ističe da taj koncept objašnjava zašto su se događaji dogodili tako kako jesu te da objašnjava rezultate pojedinih zbivanja. Upravo je to istaknuto u radu, primjerice kroz zaključivanje učenika o povezanosti odnosa Egipćana sa životinjama i izrađivanja artefakata koji prikazuju životinje, a koji se nalaze u AMZ-u. Ta korelacija je važna za moj rad, a taj koncept učenici mogu shvatiti kroz iskustveno učenje, točnije kroz provođenje vremena u AMZ-u. Kroz tu temu može se pospješiti i korelacija sa drugim školskim predmetima poput geografije i biologije, ali i sa znanstvenom disciplinom koja je iznimno aktualna u današnje vrijeme - ekologijom. Fotografije životinja bi za još autentičniji doživljaj trebale biti odabrane na način da se na njima barem donekle mogu prepoznati reljef, klima i vegetacija koji čine okruženje pojedine životinje kako bi to učenici mogli povezati sa onime što znaju o reljefu, klimi i vegetaciji područja na kojem su živjeli drevni Egipćani.

Ishodi učenja bi u ovakvoj vrsti sata svakako uključivali više i složenije dimenzije kognitivnih procesa<sup>207</sup> poput primjenjivanja, analiziranja, vrednovanja te bi u prvom planu bile konceptualna i proceduralna dimenzija znanja, a na minimum bi se svela činjenična dimenzija. Naravno, važno je kod konstruiranja ishoda uzeti u obzir revidiranu Bloomovu taksonomiju te uključiti i kognitivno i afektivno i psihomotoričko područje osobnosti učenika, ali bitan je i generalni razvoj konceptualnog razumijevanja koji nije uvjetovan isključivo okvirima revidirane Bloomove taksonomije. Više i složenije dimenzije kognitivnih procesa označavaju one dimenzije koje zahtijevaju korištenje sposobnosti mišljenja višeg reda i najsloženije intelektualne funkcije.<sup>208</sup> Sposobnosti mišljenja višeg reda su primjerice uspoređivanje, zamišljanje, tumačenje, kritiziranje, postavljanje hipoteza i sažimanje.<sup>209</sup> Učenici kroz te sposobnosti mogu kreirati nove ideje, rekonstruirati informacijske cjeline, donositi zaključke, interpretirati, pretpostavljati, objašnjavati, poopćavati i povezivati, što im omogućava da uče s razumijevanjem, rješavaju probleme i razviju komponentu multiperspektivnosti u svom razmišljanju.<sup>210</sup> Slijedom toga može se zaključiti da su upravo više i složenije dimenzije

---

<sup>207</sup> Vizek Vidović et al. 2003, 56.

<sup>208</sup> Desforges 2010, 221.

<sup>209</sup> Idem, 222.

<sup>210</sup> Idem.

kognitivnih procesa ključne za razvijanje kreativnosti učenika te za poticanje korištenja šireg spektra intelektualnih sposobnosti, što dovodi do boljeg iskorištavanja sveukupnih potencijala učenika.<sup>211</sup> Kroz afektivno područje učenici pak uče zauzimati stavove i usvajati vrijednote, a to kroz ovu temu mogu raditi na način da zamijete neki fenomen u ponašanju drevnih Egipćana i na temelju toga formiraju stav. Na taj način učenici formiraju svoj moralni profil te primjerice mogu prepoznati nasilje nad životinjama kao nešto loše. Psihomotorično područje primjerice dolazi do izražaja kroz kreiranje umne mape što je jedan od zadataka u programu, budući da time rade na koordinaciji, preciznosti i urednosti. Ishodi bi bili sljedeći: *navesti* nekoliko životinja koje su živjele u drevnom Egiptu, *objasniti* odnos Egipćana prema životinjama, *interpretirati* značenja artefakata na kojima su prikazane životinje, *usporediti* odnos prema životinjama drevnih Egipćana i današnjih ljudi, *identificirati* načine na koje su se životinje u drevnom Egiptu mogle zaštititi od vrućine i *povezati* vjersku i mitološku komponentu sa svakodnevnim životom Egipćana kroz prizmu životinja. Za oblikovanje ishoda su ključne dimenzije znanja i dimenzije kognitivnih procesa unutar Bloomove taksonomije. Učenici su za rad najviše zainteresirani kada se pred njih ne stavljaju niti prelagani, niti preteški zadaci i pitanja, čemu bi se i težilo na ovakvom satu. Cilj je da zadaci budu optimalne težine, što rezultira time da ih učenici mogu riješiti bez da se previše psihički izmore ili optereće. Uvjerenja sam da je ključno da učenici na taj način, iz svakodnevnog života i okruženja Egipćana uče i spoznaju informacije o njima budući da si tako kvalitetnije mogu predočiti duh vremena i cjelokupnog povijesnog razdoblja te vrijednosti koje su Egipćani njegovali, nego učeći primjerice koji je faraon vladao u kojem razdoblju i u kojim je bitkama ostvario pobjedu. U smislu obrazovanja i nastave povijesti, najadekvatniji okvir ovim nastavnim aktivnostima daje konstruktivistička teorija učenja, budući da ona tumači učenje kao aktivan proces u kojem učenik kroz iskustvo i praksu konstruira svoje znanje u čemu ga nastavnik potiče i usmjerava prema planiranim ishodima učenja. Upravo to i jest poanta ovog programa kojim se želi učenike potaknuti na multiperspektivnost, samostalan rad i učenje kroz iskustvo, gdje su za učenje i stjecanje znanja potrebna i učenikova i profesorova odgovornost i posvećenost.

Poslije analize fotografija uslijedio bi drugi dio središnjeg dijela sata u kojem bi se učenicima podijelile fotografije stvarnih životinja. To bi se učinilo na način da se učenicima na prezentaciji prikaže ploča sa onoliko polja koliko je fotografija ranije na satu prikazano. Učenici bi zatim u parovima birali svaki jedno polje iza kojeg se krije fotografija. Ona fotografija koju par odabere bila bi svakom od njih dodijeljena u isprintanom obliku, točnije svaki član para bi dobio po

---

<sup>211</sup> Jensen 2005, 125.

jedan primjerak iste fotografije. Mislim da bi to bilo korisno budući da bi im se time malo odvratile misli sa samog gradiva te bi im tih par minuta odmora dobro došlo kako bi skupili koncentraciju za nastavak sata i nadolazeće zadatke.

Zatim bi učenici te fotografije zalijepili svaki u svoju bilježnicu i imali bi zadatak ispod fotografije napisati koja je to životinja prikazana na fotografiji ukoliko misle da znaju. Ukoliko ne, svejedno bi zalijepili fotografiju te bi svi imali zadatak ponijeti bilježnicu iz povijesti na organizirani odlazak u Arheološki muzej u Zagrebu koji bi uslijedio umjesto idućeg sata povijesti. Uključene bi bile fotografije sljedećih životinja: pavijana<sup>212</sup>, mačke<sup>213</sup>, lava<sup>214</sup>, ihneumona<sup>215</sup>, čaglja<sup>216</sup>, bika<sup>217</sup>, nilskog konja<sup>218</sup>, krokodila<sup>219</sup>, sokola<sup>220</sup>, ibisa<sup>221</sup>, zmije<sup>222</sup>, žabe<sup>223</sup> i skarabeja<sup>224</sup>, što bi bilo dovoljno da svaki par ima svoju životinju. Ako bi učenika bilo za više od 13 parova, neki bi formirali skupine od troje učenika. Radom u paru učenici bi dobili iskustvo timskog rada, što smatram iznimno važnim. To smatram važnim jer učenici tako nauče funkcionirati jedan s drugim, razvijaju međusobno uvažavanje i toleranciju, uče međusobno se slušati i poštovati tuđe mišljenje. Također, mislim da je dobro s vremena na vrijeme u nastavu uključiti rad u paru kako bi se učenici malo odmakli od klasičnog individualnog rada i kako bi uvidjeli da zajedničkim snagama mogu zadatke obaviti jednako dobro kao kad rade sami, ako ne i bolje. Zadatak koji će imati u Muzeju, a koji uključuje fotografije koje su odabrali učenicima bi bio objašnjen prije samog dolaska u muzej, budući da bi u slučaju da im se zadatak objasni već na satu prošlo previše vremena od tog trenutka do dolaska u muzej te bi učenici vjerojatno barem djelomično zaboravili o čemu se radi. Ključno je samo napomenuti im i podsjetiti ih da ponesu sa sobom bilježnicu iz povijesti sa zalijepljenom fotografijom.

Nakon tog središnjeg dijela sata, u završnom dijelu bi se kroz razgovor sa učenicima rezimirali dojmovi te bi se kratko ponovilo ono o čemu je bilo riječi na satu. Dakako, učenici bi imali

---

<sup>212</sup> Prilozi 11. Slika 5, afrički grivasti pavijan.

<sup>213</sup> Prilozi 11. Slika 6, abesinska mačka.

<sup>214</sup> Prilozi 11. Slika 7, lav.

<sup>215</sup> Prilozi 11. Slika 8, ihneumon.

<sup>216</sup> Prilozi 11. Slika 9, čagalj

<sup>217</sup> Prilozi 11. Slika 10, bik.

<sup>218</sup> Prilozi 11. Slika 11, nilski konj (vodenkonj).

<sup>219</sup> Prilozi 11. Slika 12, nilski krokodil.

<sup>220</sup> Prilozi 11. Slika 13, sokol.

<sup>221</sup> Prilozi 11. Slika 14, sveti ibis.

<sup>222</sup> Prilozi 11. Slika 15, zmija (egipatska kobra).

<sup>223</sup> Prilozi 11. Slika 16, afrička žaba.

<sup>224</sup> Prilozi 11. Slika 17, skarabeji.

priliku i postaviti pitanja ukoliko imaju nekakvih nejasnoća ili ih bilo što dodatno zanima o temi sa sata.

### 7. 7. 2. Školski sat u Muzeju

Usljedila bi druga etapa programa, točnije organizirani odlazak učenika u Arheološki muzej u Zagrebu. To bi se odvijalo u terminu idućeg sata povijesti, a učenici bi sa sobom morali ponijeti samo bilježnicu iz povijesti u kojoj imaju fotografije sa prethodnog sata. Kako bi se učenike rasteretilo od uobičajenog razgledavanja stalnog postava Egipatske zbirke, koji je pogotovo za učenike petih razreda često jednoličan i naporan<sup>225</sup>, dobili bi specijalni zadatak.

Naime, učenici bi morali na nekom od artefakata u Zbirci pronaći životinju koju imaju na fotografiji. Tako bi učenici imali mogućnost detaljno proučiti artefakte i tražiti nešto na što vjerojatno ne bi obraćali pažnju bez postavljenog zadatka. Mogli bi uočiti da životinja na artefaktima ima mnogo više nego što su vjerojatno zamišljali, a zadatak bi im bio i da usput zabilježe na koliko su artefakata pronašli svoju životinju. Ne bi bilo bitno koliko bi koji učenik puta pronašao svoju životinju, već bi naglasak bio na tome da osvijeste koliko su Egipćani štovali životinje i zato često prikazivali. Ako učenik ne bi bio siguran je li na nekom prikazu baš njegova životinja, mogao bi pitati vodiča po Zbirci ili nastavnika. Povijesni izvori, koji su u ovom slučaju artefakti u AMZ-u, mogu uvelike pridonijeti razvitku konceptualnog razumijevanja i proceduralnog znanja kod učenika. To se može primjerice postići tako da učenici nakon potrage za životinjama na artefaktima povežu njihovu ulogu u egipatskom društvu sa društvenom stratifikacijom tog istog društva kroz promatranje i proučavanje tih artefakata. Kroz te aktivnosti cilj je da učenici steknu temeljno konceptualno razumijevanje egipatske kulture i društva, ali kroz odnos Egipćana prema životinjama, što inače nije uklopljeno u nastavni proces.

Svi učenici koji uspješno izvrše potragu dobili bi kratak tekst koji bi sadržavao informacije o značenju njihove životinje u drevnom Egiptu te 5 pitanja vezanih uz tekst. Taj tekst ne bi bio dugačak više od pola stranice kako se učenike ne bi previše opteretilo, a smatram da 5 pitanja nije previše niti premalo budući da se radi o učenicima petih razreda koje ne treba previše opterećivati i biti prezahtjevan, a opet treba od njih zahtijevati neku količinu truda. Pitanja bi bila konstruirana tako da učenici prepoznaju vrijednost životinja u očima Egipćana te da uvide

---

<sup>225</sup> Hotko 2010, 234.



da nije slučajnost to što se kroz Egipatsku zbirku one prikazuju na toliko mnogo artefakata i to što je upravo njima posvećen edukacijski program u kojem sudjeluju.

Na temelju tih tekstova koje bi učenici dobili bi trebali napraviti domaću zadaću. Zadaća bi bila odgovoriti na pitanja ispod teksta koji bi sadržavao odgovore na sva pitanja, naravno ako ga se pročita s razumijevanjem. Zadaća bi se trebala predati u obliku umne mape<sup>226</sup> tako što bi se životinja koju učenik ima stavila u sredinu mape, a granala bi se pitanjima i odgovorima. Na sljedećem satu povijesti sa učenicima bi se raspravljalo o napravljenim umnim mapama koje bi oni donijeli te bi se kroz zajednički razgovor odgovorilo na pitanja na koja učenici kod kuće eventualno ne bi znali odgovoriti.<sup>227</sup> Kreiranje umne mape svakako bi imalo za svrhu uključivanje konceptualne razine znanja u nastavu, a mapa bi im pomogla u aspektima preglednosti, memoriranja i kategorizacije.

Ono što je ključno jest činjenica da bi se učenici tijekom razgledavanja mogli koncentrirati na pronalazak svoje životinje na nekom artefaktu umjesto da su prisiljeni detaljno prolaziti cijelu zbirku, što nerijetko dovodi do dekoncentracije, zamora i osjećaja monotonije kod učenika.<sup>228</sup> Na ovaj način bi imali određeni cilj te bi morali izvršiti zadatak koji ima svrhu.<sup>229</sup> Tim zadatkom učenici bi dobili osjećaj koliko su važne životinje bile za Egipćane i koliko su bile uključene u njihov svakodnevni život, što bi im pomoglo u percepciji načina razmišljanja drevnih Egipćana, ali bi im i omogućilo da dugoročno zapamte nešto o toj temi budući da ju kroz taj zadatak detaljno istražuju.

Smatram da je to bolje iz razloga što se često događa da se učenicima previše općih informacija i faktografije pomiješa te da se nedugo nakon neke lekcije ničega ne sjećaju. Zato kroz ovakav zadatak koji uključuje vizualnu komponentu, samostalan rad i pogled na Egipat iz drugačije, nekonvencionalne perspektive mogu dugoročno dobiti mnogo više nego kroz klasično razgledavanje Egipatske zbirke i uobičajeni pristup lekciji o Egiptu na nastavnom satu. Sudjelovanje u odlasku u muzej za učenike bi bilo besplatno, a sa osobom koja bi vodila razgledavanje bi se dogovorilo da se fokusira na životinje u prikazima i da spominje njih više nego u uobičajenim turama.

Trajanje obilaska bi bilo 45 minuta, koliko je i trajanje jednog školskog sata, a na kraju bi svaki učenik koji bi sudjelovao u programu dobio ocjenu odličan iz povijesti za uspješno ispunjen

---

<sup>226</sup> Velkovski 2013, 115.

<sup>227</sup> Idem, 116.

<sup>228</sup> Miklošević 2010, 210.

<sup>229</sup> Milutinović 2010, 228.

zadatak potrage u muzeju i napravljenu domaću zadaću. Učenicima se ne bi prije samog posjeta otkrilo da će dobiti ocjenu kako ih ne bi samo to motiviralo<sup>230</sup>, već kako bi u prvom planu ostala tajnovitost u vezi toga za što će im trebati slike koje su dobili na satu. Naravno, za vrijeme obilaska učenici bi mogli postavljati bilo kakva pitanja o Egipatskoj zbirci, poglavito o prikazima životinja. Upravo je i poželjno da muzejski pedagog i bude što aktivniji i da ohrabruje i potiče djecu da postavljaju pitanja.<sup>231</sup>

Također bi se učenike pitalo kakvi su njihovi dojmovi što se tiče posjeta muzeju, je li im se svidio koncept te je li im zanimljivo učiti o jednoj tako važnoj i impresivnoj civilizaciji kroz prizmu njihovog odnosa prema životinjama. Vjerujem da bi to učenicima bilo prihvatljivo i interesantno budući da se kroz program susreću sa životinjama koje su im već otprije poznate, a u isto vrijeme uče o životinjama sa kojima se prije nisu susreli te na taj način spoznaju njihovu raznovrsnost. Bilo bi od iznimne važnosti dobiti povratne informacije od učenika kako bi nastavnik lakše mogao zaključiti što bi u programu trebao promijeniti, što se učenicima sviđa ili ne sviđa, što bi trebalo nadograditi i koje aktivnosti bi eventualno trebalo nadograditi, modificirati ili izbaciti. Smatram da je tako budući da je bit cjelokupnog programa i aktivnosti uključenih u njega je da se učenike zainteresira za egipatsku tematiku kroz nešto njima blisko i svakodnevno i to u okvirima mogućnosti učenika. Naravno, cilj je to postići bez iznošenja nepotrebnih podataka, točnije najviše kroz iskustveno i interaktivno učenje. Većini učenika to bi vjerojatno bio i prvi susret sa povijesnim izvorima te bi im to omogućilo da počnu razmišljati i o proceduri prikupljanja podataka u povijesti. To je svakako bitna stavka te bi se učenike potaklo na takvo razmišljanje pitanjima poput: zašto su baš ti predmeti u Muzeju? Koja je njihova uloga bila za Egipćane? Zašto o njima učimo? Koja je svrha tih predmeta bila Egipćanima, a koja je danas nama?

Na kraju sata na koji bi donijeli umne mape, učenike bi se obavijestilo o tome da imaju mogućnost sudjelovati u još jednom dijelu tog edukacijskog programa, a to je posjet Zoološkom vrtu Zagreb. Taj posjet bi se organizirao jedan dan izvan nastave, a također bi bio besplatan za učenike te bi u njemu sudjelovali samo oni učenici kojima se svidio nastavni sat posvećen životinjama i posjet Arheološkom muzeju.

---

<sup>230</sup> Idem, 222.

<sup>231</sup> Hotko 2010, 239.

### 7. 7. 3. Posjet Zoološkom vrtu

Posjet Zoološkom vrtu Zagreb odlična je prilika za učenike da uživo vide neke od životinja koje su vidjeli na prikazima u AMZ-u te da pomoću tog doživljaja lakše percipiraju okruženje u kojem su Egipćani živjeli. Zoo Zagreb ima 8 vrsta životinja koje su prikazane u Egipatskoj zbirci AMZ-a, a to su ihneumon (mungos), nilski konj, lav, ibis, zmija, krokodil, gušter i žaba, što je sasvim dovoljno da bi vrijedilo učenike odvesti tamo i pružiti im priliku da vide životinje koje možda još nisu vidjeli i s kojima su se Egipćani svakodnevno susretali. Učenici bi u Zoološkom vrtu imali zadatak tijekom razgledavanja obratiti pažnju i pokušati sami zapaziti životinje koje su se spominjale na nastavi i koje su vidjeli na prikazima u AMZ-u te zapisati svaku takvu. Sa tog popisa trebali bi odabrati onu životinju čiju su sliku dobili na satu i koju su tražili u Muzeju, ukoliko je ima i u Zoološkom vrtu. Ako ne, mogli bi odabrati bilo koju drugu životinju i kod kuće u roku od dva tjedna u parovima izraditi maleni plakat o značaju te životinje u egipatskoj mitologiji. Taj zadatak ne bi bio obavezan, ali nagrada za njegovo izvršenje bila bi ocjena odličan. Taj cjelokupni posjet Zoološkom vrtu bio bi više opuštenog karaktera te se učenici ne bi morali previše koncentrirati na životinje koje su bile prisutne u drevnom Egiptu, već bi ih samo oni kojima se to čini zanimljivo i koji o tome žele saznati više trebali popisati i o nekoj od njih napraviti maleni plakat.

Time bi se zapravo zaokružio i završio cijeli program te bi na taj način učenici stekli dragocjena iskustva kroz edukaciju u muzeju i kroz posjet zoološkom vrtu, što bi im sigurno proširilo vidike i pružilo mogućnost za razvijanje interesa za egipatsku povijest. Također smatram da je važno što bi kroz program imali priliku odraditi neke samostalne zadatke, ali još važnije priliku za učenje kroz iskustvo.<sup>232</sup> Na taj način uvidjeli bi da se povijest može učiti na više načina i kroz više dimenzija te da činjenično znanje ne mora uvijek biti u prvom planu<sup>233</sup>, točnije da povijest ne mora biti školski predmet koji će pamtiti po tome da su morali napamet naučiti imena vladara, kronologiju njihove vladavine ili događanja u pojedinim bitkama. Program je razdvojen na obavezni i neobavezni dio kako se učenike ne bi previše opteretilo i kako im ne bi bilo prenaporno ako ih tematika toliko ne zanima, a opet kako bi im se ukazalo na to da je ipak potrebno uložiti barem minimalnu količinu truda i ispuniti obavezan dio.

Ono na što najviše želim ukazati predlaganjem ovakvog programa je to da bi se učenju povijesti i muzejskoj edukaciji moglo pristupiti iz puno više perspektiva i na puno više načina nego što

---

<sup>232</sup> Milutinović 2010, 224.

<sup>233</sup> Koren 2014, 72.

se to čini i da ima mjesta inovaciji i originalnosti.<sup>234</sup> Učenici se često žale da je povijest dosadna upravo zato što su opterećeni nepotrebnim informacijama, a svakako sam razmišljanja da bi bili zadovoljniji sa više edukacijskih programa i aktivnosti koje uključuju odlaske na lokacije poput muzeja, zoološkog vrta ili bilo kakvih institucija u kojima mogu učiti kroz iskustvo i istraživanje svakodnevnog života, običaja i kulture pojedine civilizacije ili naroda.

---

<sup>234</sup> Miklošević 2010, 209.

## 8. ZAKLJUČAK

Radom na ovoj temi došao sam do mnogih novih spoznaja, informacija i znanja koja će mi, nadam se koristiti tijekom cijelog životnog i radnog vijeka. Naravno, kako bi to bilo moguće najprije sam morao uroniti u tematiku povijesti i nastanka same Egipatske zbirke te edukacijskih programa u AMZ-u, poglavito onih koji su na bilo koji način uključivali istu. Kroz to sam spoznao koliko impresivnu tradiciju ima AMZ, bez obzira na samo četvrt stoljeća postojanja pedagoškog odjela. Mnogi projekti poput nagradne igre *Što je u muzeju oduševilo Baltazara?* i edukativnog projekta *Cvijet* utjecali su na razvoj muzejske pedagogije u AMZ-u te su utabali stazu budućim projektima poput *Arhimira*, *Arhimiša* i ostalih radionica vezanima uz Egipatsku zbirku. Veliku zaslugu za to sve imala je Mila Škarić, prva muzejska pedagoginja AMZ-a koja je svojim radom ostavila neizbrisiv trag i ogromno naslijeđe.

S godinama je sve više prostora dobivala Egipatska zbirka budući da se osmišljavalo sve više radionica vezanih uz nju, uključujući aktualne radionice AMZ-a kao i Zagrebačku egiptološku školu. Sve to je olakšalo izradu ovog rada budući da mi je pomoglo shvatiti što bi se moglo unaprijediti, dodati i modificirati, ali me i podučilo onome što je kvalitetno napravljeno i na što se mogu ugledati u kreiranju vlastite ideje. Tek nakon proučavanja povijesti edukacijskih programa sam dobio širu sliku o tome koliko velik spektar mogućnosti postoji kada se radi o približavanju muzejske baštine djeci.

Neizbježna i važna bila je i valorizacija edukacijskih programa vezanih uz Egipatsku zbirku AMZ-a. U tom segmentu rada bilo je važno istaknuti pozitivne strane i kvalitete tih programa, ali i aspekte u kojima ima mjesta za napredak, inovaciju i proširenje ponude. To je ključno budući da sam kroz takvu vrstu valorizacije dobio širi i jasniji uvid u dijelove prijedloga vlastitog edukacijskog programa o kojima trebam voditi računa. Istaknuvši pozitivne strane bilo mi je lakše zaključiti što bi bilo dobro uklopiti u vlastiti program. S druge strane, konstruktivnom kritikom te iznošenjem vlastitih prijedloga i ideja za proširenje tih postojećih programa osvijestio sam činjenicu da svaki edukacijski program ili radionica imaju prostora za napredak. Želja mi time nikako nije bila na bilo koji način umanjiti vrijednost navedenih programa i radionica, već samo istaknuti svoje razmišljanje o aspektima koji se kod istih mogu unaprijediti. Stoga se nadam da ću čuti brojne konstruktivne kritike, prijedloge i ideje za poboljšanje vlastitog programa koji sam osmislio kako bi jednog dana u nekom obliku taj program i u praksi mogao zaživjeti.

Svi edukacijski programi, dijelovi edukacijskih programa i radionice koje su valorizirane neizostavan su dio cjelokupne baštine AMZ-a, a pogotovo Egipatske zbirke te se mora naglasiti da su među ključnim dijelovima ovog rada. Tome je tako budući da sam na temelju proučavanja i valoriziranja tih programa pokušao osmisliti i vlastiti.

Bio sam motiviran u namjeri da osmislim program koji će ujedno biti originalan, pristupačan svakom učeniku, zanimljiv, zabavan, poučan i jednostavan budući da se radi o učenicima petih razreda. Vjerujem da sam u toj namjeri i uspio, budući da sam dugo razmišljao o tome kako bi učenici na alternativan i rijetko korišten način mogli učiti o fascinantnoj egipatskoj civilizaciji. Kada sam zaključio da bi to moglo biti preko proučavanja životinja i odnosa Egipćana prema njima, bio sam time oduševljen jer sam uvjeren da bi se to učenicima svidjelo ponajprije zato što je tu u prvom planu vizualna komponenta. Također, takav pristup u prvi plan gura svakodnevni život, što je aspekt kroz koji se po mom mišljenju nedovoljno često proučava povijest i koji nije dovoljno zastupljen u nastavi.

Takvi stavovi bili su mi niti vodilje ka konstruiranju ideje i prijedloga za novi program, ali kako bi to bilo moguće bilo je nužno najprije detaljno i predano istražiti ulogu životinja u drevnom Egiptu i to raščlaniti pojedino za svaku životinju koja je prikazana na predmetima Egipatske zbirke. Bilo je od temeljne važnosti za smisao ovog rada ujediniti prošlost, sadašnjost i budućnost, a uvjerenja sam da je to napravljeno na adekvatan način kroz temeljito istraživanje prošlosti AMZ-a i njihove sadašnje ponude te formiranja edukacijskog programa na temelju toga. Obzirom da je taj program sastavljen od 4 faze i da su u njega uključeni nastava povijesti, učenje u muzeju, učenje kroz iskustvo i samostalan rad vjerujem da ima šanse nekada u budućnosti zaživjeti, barem uz određene modifikacije ako ne kompletno u obliku u kojem sam ga zamislio.

Svaka ideja, kao i svaki edukacijski program imaju svoje prednosti i mane pa tako i ovi u mojem radu. Bez obzira na to, iskreno se nadam da sam ovim radom uspio barem malo doprinijeti osvježanju na poljima nastave povijesti i učenja u muzeju, što bi mi bila najveća i najljepša moguća nagrada za trud i rad koji sam uložio. Svakako se nadam da ću jednoga dana i sam u ulozi profesora povijesti uspjeti provesti ovaj edukacijski program u praksi i da ću imati mogućnosti i prilike implementirati životinje u lekcije vezane uz drevni Egipat na nastavi povijesti.

## 9. SUMMARY

The thesis explains how the Egyptian collection of the Archaeological Museum in Zagreb can be implemented in the educational programmes for elementary school kids. It analyses all the past educational programmes which include the Egyptian collection, including the ones which helped the development of the Archaeological Museum in Zagreb educational activities. It also provides an idea for the new educational programme, which would focus on animals represented on the Archaeological Museum in Zagreb artefacts.

Furthermore, significance of animals in Ancient Egypt is explained too, along with the list of their representations in the Egyptian collection of the Museum. It is based on the conclusion that current programmes need to be refreshed and that the offer of the Museum could use a little bit of innovation. Therefore, the programme indicates that children should learn from the experience rather than from the books that are full of useless data. It includes analysing pictures of animals in class, visiting the Archaeological Museum in Zagreb and Zoo Zagreb, different tasks at these sites and homework.

The scientific literature was consulted to create the idea for the programme, including literature that considers educational programmes, museum publications, programmes related to the Egyptian collection of the Archaeological Museum in Zagreb and animals in Ancient Egypt. It provided the possibilities to construct the thesis in an adequate way and to take into the account all the relevant educational programmes which could help in the creation of a new one.

The idea is formed with uniting past, present and the future, which is why it could fit well in the school programme and the educational offer for schoolkids in the Archaeological Museum in Zagreb. The main goal is to enable kids to learn in a fun and original way, but also to teach them to look at the history from a different perspective and lean on experience in making their own conclusions. Also, it is important that the kids learn to understand the significance of the museum heritage so it would help them embrace that as the essential part of their life education.

Keywords: Archaeological Museum in Zagreb, Egyptian collection educational programme, Egyptian animals, children, museum heritage, learning from experience, history in schools.





HOTKO 2010 Jelena Hotko, Nastava povijesti u muzeju i uloga muzejskog pedagoga – Hrvatski povijesni muzej, *Povijest u nastavi*, Vol. VIII, No.16 (2), 2010. 231 - 245.

IKRAM 2005 Salima Ikram, *Divine Creatures: Animal Mummies in Ancient Egypt*, Cairo, New York: The American University in Cairo Press, 2005.

JELAVIĆ 2013 Jelavić, Željka. Promišljanje o svrsi i namjeni muzejskih publikacija za djecu i mlade, *Muzejske publikacije* 2013, 9-18.

JENSEN 2005 Eric Jensen. *Poučavanje s mozgom na umu*. Zagreb: Educa, 2005.

JOVANOVIĆ I VLADOVIĆ 2015 *Monumenta & animalia*. (tekst Jelena Jovanović, Dalibor Vladović ; fotografije Zoran Alajbeg, Tonći Seser, Ante Verzotti). Split: Arheološki muzej: Prirodoslovni muzej i zoološki vrt, 2015.

KOREN 2014 Snježana Koren. *Čemu nas uči povijest?* Zagreb: Profil, 2014.

LASZLO 1997 Želimir Laszlo. Što je u muzeju oduševilo Baltazara. *Informatica Museologica* 28(1 - 4), 1997, 22 – 25.

LJUBIĆ 1870 Šime Ljubić, „Narodni zemaljski muzej u Zagrebu“ u: Šime Ljubić (ur.) *Viestnik Narodnoga zemaljskoga muzeja u Zagrebu za godinu 1870.*, sv. 1, Zagreb: Štamparija Dragutina Albrechta, 1870., str. 3.-16.

LJUBIĆ 1871 Šime Ljubić, „I. Arkeologički razdjel. A.Kollerova egipatska sbirka“ u: Šime Ljubić (ur.) *Viestnik Narodnoga zemaljskoga muzeja u Zagrebu za godinu 1870.*, Zagreb: Štamparija Dragutina Albrechta, 1871., str. 29.-54.

LJUBIĆ 1889 Šime Ljubić, *Popis arkeologičkoga odjela nar. zem- muzeja u Zagrebu*, Odsjek I., Svezak I.: Egipatska sbirka; Predhistorička sbirka, Zagreb: Tiskarski i litografski zavod C. Albrechta, 1889.

MAROEVIĆ 2001 Ivo Maroević. Muzejska publikacija kao oblik muzejske komunikacije, *Informatica museologica* 2001, Vol. 32, No 3-4, 10-13.

MIKLOŠEVIĆ 2010 Željka Miklošević. Muzeji i njihov odnos spram prošlosti. *Povijest u nastavi*, Vol. 8, No. 16 (2), 2010, 203 - 215.

MILUTINOVIĆ 2010 Jovana Milutinović, Učenje u muzeju, *Povijest u nastavi*, god. VIII (2010.), br. 2 (16), Zagreb: Srednja Europa 2010, 217-229.

MIRNIK I URANIĆ 1996 Ivan Mirnik i Igor Uranić, „Geneza egipatske zbirke Arheološkog muzeja u Zagrebu“ u: Josip Balabanić, Renata Brezinščak, Katarina Krizmanić (ur.) *Znanstveni skup Muzej- jučer, danas, sutra/ Symposium Museum in Past, Today & Tomorrow, Knjiga sažetaka/ Abstracts*, Zagreb: Sljednici hrvatskoga Narodnog muzeja, 1996., str. 44.- 45.

MONNET SALEH 1970 Janine Monnet Saleh, *Les Antiquités Égyptiennes de Zagreb*, Paris: Mouton & Co, 1970.

NARDO 2001 Don Nardo, *Egyptian Mythology*, London: Enslow Publishers, 2001.

OSBORN 1998 Dale J. Osborn, *The Mammals of Ancient Egypt*, Oxford: Aris & Phillips, 1998.

PINCH 2004 Geraldine Pinch, *Egyptian Myth: A Very Short Introduction*, New York: Oxford University Press, 2004.

PORCIER, IKRAM, PASQUALI 2019 Stephanie Porcier, Salima Ikram, Stephane Pasquali, *Creatures of Earth, Water and Sky: Essays on Animals in Ancient Egypt and Nubia*, Leiden: Sidestone Press, 2019.

RICHARDS 2005 Janet Richards, *Society and Death in Ancient Egypt: Mortuary Landscapes of the Middle Kingdom*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

ŠKARIĆ 1997 Mila Škarić. Edukativni projekt Cvijet. *Informatica Museologica* 28 (1 - 4), 1997, 35 – 38.

ŠKARIĆ 1997 Mila Škarić. „Projekt „Arhimir” pedagoškog odjela Arheološkog muzeja u Zagrebu.” *Informatica museologica* 28 (1997), br. 1 - 4: 39 – 40.

ŠKARIĆ 2001 Mila Škarić, Uloga muzejskih publikacija u edukaciji djece, *Informatica Museologica*, 32, 3/4, Zagreb: MDC 2001, 73-75.

ŠKARIĆ 2002 Mila Škarić. Muzejska pedagogija u Hrvatskoj. M. Škarić (ur.), *Skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem*, I. zbornik radova. Zagreb, 2002.



VELKOVSKI 2013 Liljana Velkovski, Interaktivni edukativni listići i knjige: publikacije za djecu i mlade Galerije Klovićevi dvori, *Muzejske publikacije*, 2013, 107-122.

WILKINSON 2003 Richard H. Wilkinson, *The Complete Gods and Goddesses of Ancient Egypt*, London: Themes & Hudson, 2003.

#### 10. 4. MREŽNE STRANICE

AMZ 2020a URL:

<https://www.amz.hr/hr/virtualni-muzej/vodici-kroz-stalni-postav/stari-egipat/sarkofazi/>

(datum pristupa 19. 8. 2020.)

AMZ 2020b URL:

<https://www.amz.hr/> (datum pristupa 11. 6. 2020.)

AMZ 2020c URL:

<https://www.amz.hr/hr/edukacija/radionice-za-djecu-i-mlade/> (datum pristupa 11. 5. 2020.)

AMZ 2020d URL:

<https://www.amz.hr/hr/usluge/proslave-rodendana/> (datum pristupa 12. 5. 2020.)

AMZ 2020e URL:

<https://www.amz.hr/> (datum pristupa 11. 6. 2020.)

ARHEOLOGIJA.HR 2020a URL:

<http://www.arheologija.hr/?tag=arhimis> (datum pristupa 27. 6. 2020.)

ARHEOLOGIJA.HR 2020b URL:

<http://www.arheologija.hr/?cat=271&paged=9> (datum pristupa 28. 6. 2020.)

ARHEOLOGIJA.HR 2020c URL:

<http://www.arheologija.hr/?p=11563> (datum pristupa 18. 8. 2020.)

MUZEJSKI DOKUMENTACIJSKI CENTAR 2020 URL:

<https://www.google.com/search?q=zagreba%C4%8Dka+egiptolo%C5%A1ka+%C5%A1kola&oq=zagreba%C4%8Dka+egiptolo%C5%A1ka+%C5%A1kola&aqs=chrome..69i57j0.5905j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8#> (datum pristupa 20. 8. 2020.)

EGIPTOLOGIJA.WORDPRESS 2020 URL:

<https://egiptologija.wordpress.com/about/> (datum pristupa 18. 8. 2020.)

FFZG 2020 URL:

[http://www.ffzg.unizg.hr/pov/pov2/file.php?folder=silabusi1314&file=izb\\_egipat.html](http://www.ffzg.unizg.hr/pov/pov2/file.php?folder=silabusi1314&file=izb_egipat.html) (datum pristupa 25. 8. 2020.)

## 11. PRILOZI



Slika 1: „Arhimirova arheološka karta“ URL: <https://mdc.hr/UserFiles/MMedia/7664.jpg> (datum pristupa 15. 11. 2020.)



Slika 2: Plakat mape „Odjeni Arhimira“ URL: <https://www.culturenet.hr/UserDocsImages/slike/6044A.jpg> (datum pristupa 15. 11. 2020.)

**DRAGI PRIJATELJI, MALI I VELIKI!**

Pozivam Vas na edukativne radionice u Arheološki muzej u Zagrebu. Odabrali smo jednu subotu u mjesecu namjenjenu samo Vama, kako bi još bolje upoznali svijet arheologa. Naše edukativne radionice prate tematske izložbe koje imate prilike razgledavati u našem Muzeju. Na njima možete mnogo, mnogo toga naučiti i još k tome se i dobro zabaviti. No, morate paziti da se na vrijeme prijavite našoj muzejskoj pedagoginji jer svaka radionica ima ograničen broj sudionika.

**15. veljače** od 10 do 12 sati održat će se radionica "Putem neandertalca s Arhimišom". Ova je radionica namjenjena osnovnoškolskom uzrastu, a posebno petšima.

**17. ožujka** od 10 do 12 sati održat će se radionica "Čarolija igre". To je radionica za one manje klince i klinceze, odnosno djecu od 5 do 8 godina starosti.

**14. travnja** od 10 do 12 sati održat će se radionica "Život u drevnom Egiptu", a namjenjena je djeci od 9 do 12 godina starosti.

**BROJ TELEFONA NA KOJI SE MOŽETE PRIJAVITI JE 01/4800 003**

**MOŽETE TO UČINITI I PUTEM E-MAILA NA: zbabic@amz.hr**



Slika 3: Primjer naslovnice „Arhimišovih novosti“ URL: [https://www.arheologija.hr/wp-content/uploads/2012/03/amz\\_radionica\\_carolija\\_igre.jpg](https://www.arheologija.hr/wp-content/uploads/2012/03/amz_radionica_carolija_igre.jpg) (datum pristupa 16. 11. 2020.)

# ODRŽIVI ARHIMIŠ

Sekcija za muzejsku pedagogiju i kulturnu akciju organizira 20. muzejsku akciju pod nazivom ODRŽIVOST od 20. travnja do 18. svibnja 2015.

## PROGRAM ARHEOLOŠKOG MUZEJA U ZAGREBU

<p>20. travnja u 13 h otvorenje izložbe MUZEJ U POSJETI: IZLOŽBA Dječjih radova 2014./2015.</p> <p>21. travnja u 11 h radionica HIJEROGLIFI - PISMO KOJE SE NIJE ODRŽALO</p> <p>23. travnja u 11 h radionica ŽIVOT NEANDERTALACA</p> <p>25. travnja u 11 h radionica IBERSKI ŠTITIVI</p> <p>27. travnja u 11 h radionica MUZEJ U POSJETI: HIJEROGLIFI - PISMO KOJE SE NIJE ODRŽALO</p> <p>28. travnja u 11 h radionica IZGUBLJENI BOGOVI U AMZ-u</p> <p>29. travnja u 11 h predavanje i radionica ARHEOLOGIJA ZA ODRŽIVI RAZVOJ</p> <p>30. travnja u 11 h radionica IZGUBLJENI BOGOVI U AMZ-u</p> <p>4. svibnja u 11 h radionica MUZEJ U POSJETI: HIJEROGLIFI - PISMO KOJE SE NIJE ODRŽALO</p>	<p>6. svibnja u 11 h radionica HIJEROGLIFI - PISMO KOJE SE NIJE ODRŽALO</p> <p>8. svibnja u 11 h radionica UPOZNAJMO ARHEOLOŠKE PREDMETE</p> <p>9. svibnja u 11 h radionica HIJEROGLIFI - PISMO KOJE SE NIJE ODRŽALO</p> <p>11. svibnja u 11 h radionica MUZEJ U POSJETI: PINTADERE</p> <p>13. svibnja u 11 h predavanje i radionica ARHEOLOGIJA ZA ODRŽIVI RAZVOJ</p> <p>14. svibnja u 11 h radionica ŽIVOT NEANDERTALACA</p> <p>15. svibnja u 11 h radionica ŽIVOT NEANDERTALACA</p> <p>16. - 18. svibnja manifestacija VIKEND U ARHEOLOŠKOM MUZEJU U ZAGREBU</p>
--	---

U radionicama mogu sudjelovati djeca od 9 do 14 godina starosti. Radionice su besplatne, ali je potrebno kupiti ulaznicu za Muzej ili imati knjižicu Muzejske akcije koja se može kupiti u Muzeju po cijeni od 10 kuna. Članovima Kluba prijatelja AMZ ulaz je besplatan. Za sudjelovanje u radionicama je potrebna prethodna prijava jer je broj mjesta ograničen! Prijave primamo na e-mail adresu: [abertol@amz.hr](mailto:abertol@amz.hr)



Program AMZ-a: ODRŽIVI ARHIMIŠ zatvori ili pritisni Esc tipku

Slika 4: Plakat edukativne akcije „Održivi Arhimiš“ URL: [https://mdc.hr/UserFiles/Image/fotke%20za%20vijesti/2015/AMZ\\_odr.jpg](https://mdc.hr/UserFiles/Image/fotke%20za%20vijesti/2015/AMZ_odr.jpg) (datum pristupa 16. 11. 2020.)





Slika 5: Afrički grivasti pavijan URL

[https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/0/00/Hamadryas\\_baboon\\_%28Papio\\_hamadryas%29\\_female.jpg/440px-Hamadryas\\_baboon\\_%28Papio\\_hamadryas%29\\_female.jpg](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/0/00/Hamadryas_baboon_%28Papio_hamadryas%29_female.jpg/440px-Hamadryas_baboon_%28Papio_hamadryas%29_female.jpg) (datum pristupa 21. 6. 2020.)



Slika 6: Abesinska mačka URL [https://www.teklic.hr/slike/2019/09/Abesinska\\_macka\\_1-1000x750.jpeg](https://www.teklic.hr/slike/2019/09/Abesinska_macka_1-1000x750.jpeg) (datum pristupa 21. 6. 2020.)



Slika 7: Lav URL <https://www.nedjelja.ba/upload/image/Duhovnost/Tragom%20Biblije/lav-web.jpg> (datum pristupa 11. 7. 2020.)



Slika 8: Ihneumon URL <https://www.estbirding.ee/pildid/albums/userpics/10001/52.jpg> (datum pristupa 18. 8. 2020.)



Slika 9: Čagalj URL [https://rtl-static.cdn.sysbee.net/image/znete-li-kakva-je-zivotinja-crnoledji-cagalj-i-gdje-obitava-34a3867583a6b3cebb26d71ed89f58bf\\_view\\_article\\_new.jpg?v=21](https://rtl-static.cdn.sysbee.net/image/znete-li-kakva-je-zivotinja-crnoledji-cagalj-i-gdje-obitava-34a3867583a6b3cebb26d71ed89f58bf_view_article_new.jpg?v=21) (datum pristupa 18. 8. 2020.)



Slika 10: Bik URL <https://happydiysite.com/img/8969087/bik-krupnij-rogatij-skot.jpg> (datum pristupa 11. 12. 2019.)



Slika 11: Nilski konj (vodenkonj) URL <https://www.novilist.hr/wp-content/uploads/2020/05/Muskarac-prezivio-nakon-sto-ga-je-tri-puta-progutao-nilski-konj-Izgledalo-je-poput-usporene-snimke-717x478.jpg> (datum pristupa 20. 8. 2020.)



Slika 12: Nilski krokodil URL [https://blog.wcs.org/photo/wp-content/uploads/2017/03/Tim-Lewthwaite\\_0949-Nile-Crocodile-971x650.jpg](https://blog.wcs.org/photo/wp-content/uploads/2017/03/Tim-Lewthwaite_0949-Nile-Crocodile-971x650.jpg) (datum pristupa 1. 7. 2020.)



Slika 13: Sokol URL <https://edutorij.e-skole.hr/share/proxy/alfresco-noauth/edutorij/api/proxy-guest/5e7d944d-1bcf-4564-8ac8-1b0c0c6e1f32/content/uploads/biologija-2/m06/j14/GettyImages-590252929.jpg> (datum pristupa 18. 8. 2020.)



Slika 14: Sveti ibis URL

[https://www.vogelwarte.ch/assets/images/voegel/vds/artbilder/700px/0532\\_0.jpg](https://www.vogelwarte.ch/assets/images/voegel/vds/artbilder/700px/0532_0.jpg) (datum pristupa 20. 8. 2020.)



Slika 15: Zmija (egipatska kobra) URL

[https://t3.ftcdn.net/jpg/02/38/72/66/240\\_F\\_238726635\\_23qB0IbvI6VywXTOg9TeUsJWVjSawHOo.jpg](https://t3.ftcdn.net/jpg/02/38/72/66/240_F_238726635_23qB0IbvI6VywXTOg9TeUsJWVjSawHOo.jpg) (datum pristupa 18. 8. 2020.)



Slika 16: afrička žaba URL <https://africageographic.com/wp-content/uploads/2015/02/reed-frog.jpg>  
(datum pristupa 20. 8. 2020.)



Slika 17: Skarabeji URL <https://i0.wp.com/interesnyefakty.org/wp-content/uploads/ZHuk-skarabey-7.jpg>  
(datum pristupa 11. 12. 2019.)